

Hoge Raad der Nederlanden
Zaaknummer: C21/02242

**SCHRIFTELIJKE OPMERKINGEN EX ARTIKEL 3.3.8.1
PROCESREGLEMENT HOGE RAAD DER NEDERLANDEN**

van:

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN (hierna: "NOvA")

gevestigd te Den Haag

advocaten: mrs. M.A.J.G. Janssen en C.S.G. Janssens

mede toegelicht door: mrs. N. de Boer, H.J.M. van Dal, M. van Gardingen en O.P. Swens

Inzake:

wonende te Rotterdam,

eisers in de kort gedingprocedure bij de Voorzieningenrechter in de Rechtbank Den Haag,
advocaat: mr. A.M. van Aerde

tegen

DE STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Justitie en Veiligheid),

zetelend te Den Haag,

gedaagde in de kort gedingprocedure bij de Voorzieningenrechter in de Rechtbank Den Haag,

advocaat: mr. K. Teuben

Edelhoogachtbaar college,

1. Inleiding

- 1.1. De NOvA heeft uw Raad verzocht om op de voet van art. 393 lid 2 Rv in deze prejudiciële procedure schriftelijke opmerkingen te mogen indienen. De aan uw Raad gestelde prejudiciële vragen gaan de gehele beroepsgroep aan, die de NOvA als publieke beroepsorganisatie vertegenwoordigt. Als beroepsorganisatie heeft de NOvA een rol op het gebied van de goede rechtsbedeling, de behoorlijke uitoefening van de praktijk en het bevorderen en bewaken van de kwaliteit van de advocatuur niet alleen een toezichthoudende taak ten aanzien van een goede beroepsuitoefening en heeft zij een toezichthoudende taak ten aanzien van een goede beroepsuitoefening. Daarnaast geeft de NOvA ook, indien zij dat wenselijk of nodig vindt, gevraagd (zoals wetgevingsadviezen) en ongevraagd haar visie als een bepaalde kwestie de goede beroepsuitoefening beïnvloedt. Naar de NOvA meent, is dat zeker het geval in de voorliggende procedure.
- 1.2. Bij brief van 6 juli 2021 heeft uw Raad de NOvA in de gelegenheid gesteld Schriftelijke Opmerkingen in te dienen over de in rov. 5.4 van het vonnis van 11 juni 2021 (zaaknummer C/09/610280/KG ZA 21-346) door de Voorzieningenrechter in de Rechtbank Den Haag aan uw Raad gestelde prejudiciële vragen.
- 1.3. Zeer kort gezegd gaat deze zaak over de mededeling die de Raad voor de Rechtspraak op 18 december 2020 op zijn website www.rechtspraak.nl heeft geplaatst: "*Per 1 april limiet aan lengte processtukken bij de civiele afdelingen gerechtshoven*".¹ In een regulier overleg van de Commissie Civiel Gerechtshof 's-Hertogenbosch (waarin advocaten en raadsheren periodiek overleggen) op 25 november 2020 werd bericht dat er een maximale omvang van processtukken is vastgesteld in het landelijk overleg voorzitters civiele sectoren van de Gerechtshoven en dat deze aanpassing van het procesreglement in overleg met de NOvA is vastgesteld. Voor de NOvA kwam deze mededeling volstrekt onverwacht: er had namelijk geen enkele voorafgaande consultatie plaatsgevonden.
- 1.4. Per 1 april 2021 gelden in civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven en in verzoekschriftprocedures handels- en insolventiezaken bij de gerechtshoven limieten aan de omvang van processtukken. In de dagvaardingsprocedure mogen memories niet meer dan 25 pagina's beslaan, in het incidenteel appel niet meer dan 15 en voor overige memories geldt dezelfde limiet van 15 pagina's.² In verzoekschriftprocedures geldt hetzelfde voor een beroep- en verweerschrift, respectievelijk een beroep- en verweerschrift in het incidenteel appel.³ Een partij kan nog wel een gemotiveerd verzoek

---

¹ <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Per-1-april-limiet-aan-lengte-processtukken-bij-de-civiele-afdelingen-gerechtshoven.aspx>.

² Zie art. 2.11 Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven, te vinden op www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/landelijk-procesreglement-voor-civiele-dagvaardingszaken-bij-de-gerechtshoven-042021.pdf.

³ Zie art. 1.1.1.3. Procesreglement verzoekschriftprocedures handels- en insolventiezaken gerechtshoven, te vinden op www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/procesreglement-verzoekschriftprocedures-handels-en-insolventiezaken-gerechtshoven-042021.pdf.

doen om een 'omvangrijker' stuk te mogen indienen vanwege de juridische of feitelijke complexiteit van de zaak. Maar als een processtuk zonder voorafgaande toestemming van de rolraadsheer het voorgeschreven maximumaantal bladzijden overschrijdt, wordt de memorie geweigerd en dient uiterlijk binnen twee weken een memorie worden ingediend die wel aan de gestelde omvang voldoet. Verder bestaat de mogelijkheid om een H-formulier bij de memorie te voegen met het verzoek om – naderhand – een akte te mogen nemen “*ter nadere toelichting van een specifiek in het processtuk reeds opgenomen grief, eiswijziging of verweer.*” Ook dit verzoek moet concreet worden gemotiveerd aan de hand van de juridische en/of feitelijke complexiteit van de zaak en moet het aantal bladzijden van de akte vermelden.⁴

- 1.5. De Rechtspraak heeft de opgelegde limieten gemotiveerd met een aantal argumenten, zoals het beheersbaar houden van de omvang van procesdossiers, dat omvangrijker processtukken leiden tot oplopende doorlooptijden, dat lange(re) processtukken het risico herbergen dat belangrijke details over het hoofd worden gezien en dat het beginsel van hoor en wederhoor onder druk komt te staan als de wederpartij het zich financieel niet kan veroorloven om een advocaat extra tijd te laten besteden aan de reactie op een te lang processtuk.⁵
- 1.6. Tot de kern teruggebracht is de vraag of de gerechtshoven de bevoegdheid hebben om in hoger beroep te bepalen dat een processtuk een bepaalde omvang mag hebben, bijvoorbeeld een maximaal aantal pagina's of woorden. Voordat de NOvA zal stilstaan bij de in deze kwestie relevante feitelijke omstandigheden en de juridische (deel)kwesties, verwijst zij naar een blog van Hammerstein van 3 juni 2021,⁶ waarin hij kernachtig zijn – in de ogen van de NOvA terecht – bezwaren uiteenzet:

“Iedereen kent wel de uitdrukking: ‘Ik had geen tijd om een korte brief te schrijven en dus is het een lange geworden’. Het kost heel veel moeite en tijd om een ingewikkeld probleem kort en toch volledig op te schrijven. Ik heb daarmee enige ervaring in de rechtspraak. Mijn pogingen om ultrakorte concepten te schrijven zijn vaak gestrand op de tegenwerping: dit gaan de lezers niet begrijpen. Dus spel het helemaal uit, was de boodschap. Wie kennis heeft van de uitspraken van de civiele kamer van de Hoge Raad uit de tijd van Martens en Snijders weet dat de een heel kort was en de ander heel lang en beiden waren uitstekende juristen. Wat ik hiermee wil zeggen, is dat je over de lengte van juridische stukken heel verschillende visies kunt hebben en heel verschillende resultaten kunt laten zien. Ik vind het dus geen goed idee om de lengte van processtukken te

---

⁴ Zie lid 3 van bijlage IV bij het LPR voor dagvaardingszaken respectievelijk bijlage V bij het LPR voor verzoekschriftprocedures.

⁵ Zie noot 1.

⁶ www.vsc.nl/lengte-processtukken-fred-hammerstein-hoe-kort-wilt-u-het-hebben.

beteugelen door het voorschrijven van een maximaal aantal bladzijden (of veel exacter: aantal woorden).

„Het onaantastbare recht van partijen”

Ik heb daartegen ook een bezwaar van principiële aard. Het is het onaanastbare recht van partijen om de wijze waarop zij een geschil aan de rechter willen presenteren, zelf te bepalen. Zij zitten straks ook met de brokken als ze het verkeerd gedaan blijken te hebben. Van de partijautonomie is niet heel veel overgebleven, maar wel het recht om zelf te bepalen of een zaak bij de rechter komt en hoe die dan wordt ingekleed. Ik heb ook een praktisch bezwaar tegen het limiteren van processtukken. Geen procedure is hetzelfde en geen geschil lijkt op een ander geschil. Soms is het mogelijk de zaak feitelijk en juridisch kort uit te leggen, maar soms zijn er heel veel woorden nodig, alleen al om uit de doeken te doen wat er is voorgevallen.

„Met die onzin van 25 bladzijden moet het maar gauw afgelopen zijn.”

Ten slotte zie ik ook een juridisch bezwaar tegen de voorgestelde beperking. Ik kan geen wettelijke basis vinden waarop een dergelijke beperking kan berusten. De goede procesorde lijkt me een te onbepaald begrip om hier te gebruiken en het uitgangspunt dat de rechter de regie heeft over de procedure is ook niet voldoende. Als rechters te weinig tijd hebben voor alle lange stukken, moeten er meer rechters komen. Als een partij met de lengte van haar stukken het zicht op de zaak ontnemt, moet de rechter om uitleg vragen. Als er problemen zijn voor de rechtspraak doordat advocaten zich te buiten gaan aan ellenlange verhalen die niet nodig zijn, moet daarover met elkaar worden gesproken, zoals ook is voorgesteld in het debatje dat in het laatste Advocatenblad (2021, blz. 10 t/m 15) is weergegeven. Ooit heb ik na grondige bestudering van de stukken, de dossiers aan partijen geretourneerd met de boodschap: het spijt me maar ik kan hiervan geen chocola maken. Nooit meer iets van vernomen. Het minste dat je als rechter mag verwachten, is dat de zaak zo wordt gepresenteerd, dat je een verantwoorde beslissing kan nemen. Met die onzin van 25 bladzijden moet het maar gauw afgelopen zijn.” [onderstrepingen advocaten]

- 1.7. In het hiernavolgende zal de NOvA de verschillende argumenten die volgens haar moeten leiden tot – ontkennende – beantwoording van de centrale vraag de revue laten passeren. De NOvA acht het relevant om daarbij ook in te gaan op de redenen voor de invoering van

de per 1 april jongstleden geldende regeling, de rol en de positie van de NOVA daarbij, alsmede de juridische en praktische consequenties van de regeling. Uiteraard zal de NOVA ook de andere door de Voorzieningenrechter gestelde vragen in dit verband behandelen.

1.8. Aldus zullen de volgende onderwerpen worden behandeld:

- De totstandkoming van de regeling en geen (voldoende voorafgaande) consultatie (paragraaf 2.1)
- Deugdelijk onderzoek naar doel en effect van de regeling ontbreekt (paragraaf 2.2)
- De regeling leidt tot problemen en ongelijkheid in de uitvoering (paragraaf 2.3)
- Suggesties voor andere oplossingen voor de problemen die de Hoven signaleren en die ten grondslag liggen aan de ingevoerde limieten aan de lengte van de processtukken (paragraaf 2.4)
- Geen wettelijke basis voor de regeling (paragraaf 3.1)
- Beantwoording prejudiciële vragen (paragraaf 3.2)
- Samenvatting en Conclusies (paragraaf 4)

2. De relevante feiten en de (juridische en praktische) consequenties van de regeling

2.1. De totstandkoming van de regeling en geen (voldoende voorafgaande) consultatie

2.1.1. Zoals hiervoor in positum 1.3 al is opgemerkt, kwam het bericht dat een maximum aan de lengte van processtukken in hoger beroep werd gesteld als donderklap bij heldere hemel. Anders dan in het overleg van de Commissie Civiel van het Hof 's-Hertogenbosch was medegedeeld had de Rechtspraak de NOVA niet over deze nieuwe regel bericht, laat staan dat voorafgaande consultatie had plaatsgevonden. Gelet op het grote belang van de beantwoording van de voorliggende vragen voor de dagelijkse rechtspraak, hecht de NOVA eraan aandacht te vragen voor de achtergrond en voorgeschiedenis van de landelijke procesreglementen en de wijze waarop de NOVA hierbij (niet) betrokken werd. De Rechtspraak en de advocatuur hebben naar de NOVA meent als ketenpartners een gezamenlijke verantwoordelijkheid te zorgen dat er recht kan worden gedaan. In een volgend hoofdstuk zal worden toegelicht dat en waarom de Rechtspraak niet de bevoegdheid heeft de voorliggende verstrekkende eenzijdige regeling vast te stellen. Dat doet er uiteraard niet aan af dat de advocatuur ook onderkent dat het rechtsbedrijf belang heeft bij werkafspraken. Werkafspraken zoals je die als (keten)partners in goed onderling overleg gezamenlijk vaststelt.

2.1.2. Dat is ook de wijze waarop de landelijke procesreglementen oorspronkelijk zijn vastgesteld. Hoewel de directe aanleiding thans de wijziging van de procesreglementen bij de gerechtshoven is, betreffen de prejudiciële vragen de meer principiële vraag naar de bevoegdheden van de Rechtspraak in het algemeen: niet ondenkbeeldig is dat ook de rechtbanken op enig moment het voorbeeld van de gerechtshoven zullen willen volgen. Aangezien historisch gezien de rechtbanken het eerst zijn overgegaan naar een landelijk reglement, zal de NOVA de totstandkoming van dat reglement nader belichten.

2.1.3. Het eerste landelijk reglement voor de civiele rol bij de rechtbanken zag het licht in 2000.⁷ Blijkens de considerans van dat reglement heeft destijds een brede consultatie van de NOvA over de achtereenvolgende concepten plaatsgevonden. De wederkerigheid van de regeling werd ook onderstreept door bijvoorbeeld de opmerking in de considerans dat “*Om deze verkorting [van de doorlooptijden, advocaten] te bewerkstelligen worden in de regeling niet alleen aan partijen duidelijke termijnen gesteld voor het verrichten van proceshandelingen, doch ook aan de rechtbanken zelf.*” Bij invoering van dit eerste landelijke reglement bestond ook een aparte besloten website (al dan niet onderdeel van rechtspraak.nl) waarop de advocatuur vragen kon stellen over de toepassing van de reglementen of feedback kon geven. Het reglement werd jaarlijks geëvalueerd. Er vonden landelijke roldagen plaats. Kortom: de advocatuur werd als ketenpartner op serieuze wijze betrokken bij de totstandkoming van de reglementen.

2.1.4. Deze betrokkenheid werd voorts onderstreept in de considerans van de herziene versie van september 2008:⁸

“(…) De thans voorliggende versie van het reglement vindt zijn oorsprong in een initiatief van het Project procesreglementen, dat onderdeel uitmaakt van het Programma Civiele Sectoren, en is ontwikkeld door een door dit project geïnitieerde en door het LOVC gefaciliteerde werkgroep, in nauwe samenwerking met de redactieraad die verantwoordelijk is voor het onderhoud van het reglement en de Nederlandse Orde van Advocaten. (…)”
[onderstrepingen advocaten]

2.1.5. Uit de op de website van de NOvA gepubliceerde adviezen blijkt ook dat door de Werkgroep Project procesreglementen een nieuw conceptreglement steeds tijdig voor advies aan de NOvA werd voorgelegd. Zo werd voor het nieuwe Procesreglement kort gedingen rechtbanken dat op 1 januari 2008 in werking zou treden al op 22 maart 2007 advies gevraagd aan de NOvA.⁹

2.1.6. Dit is de gebruikelijke gang van zaken en de gang van zaken die ook aanvankelijk door de gerechtshoven werd gevolgd.¹⁰ In de considerans van het eerste landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven (eerste versie, 2008) viel ook te lezen:¹¹

“(…) Dit procesreglement (hierna ook: het reglement) vindt zijn oorsprong in een initiatief van het Project procesreglementen,

---

⁷ *Stcrt.* 2000, 124 p. 19.

⁸ *Stcrt.* 2008, 145, p. 62. De hier geciteerde opmerking is tot heden in iedere nieuwe versie van het reglement herhaald.

⁹ <https://www.advocatenorde.nl/juridische-databank/details/wetgevingsadviezen/17660036795748>.

¹⁰ Ook uw Raad consulteert de cassatiebalie, de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) en de NOvA bij wijzigingen in procesreglementen, zoals onlangs bij de invoering van digitaal procederen in civiele verzoekzaken bij de Hoge Raad.

¹¹ *Stcrt.* 2008, 145 p. 59.

dat onderdeel uitmaakt van het Programma Civiele Sectoren, en is ontwikkeld door een door dit project geïnitieerde en door het Landelijk Overleg van de Voorzitters van de Civiele sectoren-Hoven (LOVC-H) gefaciliteerde werkgroep, in samenspraak met de Nederlandse Orde van Advocaten. (...)

2.1.7. In dezelfde considerans is te lezen dat:

"(...) Met het ontwikkelen van het reglement is beoogd een verdere bijdrage te leveren aan het harmoniseren van de werkwijze en werkprocessen van de verschillende gerechtshoven in civiele dagvaardingszaken. Hierbij is het belang van de justitiabele vooropgesteld. Daarnaast is gestreefd naar een zo goed mogelijke interne werkbaarheid en, waar mogelijk, naar verkorting van de doorlooptijden. (...)"

2.1.8. Ter illustratie wordt gewezen op een brief van 1 oktober 2010 van de Adviescommissie Burgerlijk Procesrecht van de NOvA aan de Coördinator redactieraden procesreglementen over een nieuw concept van het Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven.¹²

2.1.9. Dat overleg met de advocatuur in dergelijke situaties gebruikelijk is, blijkt ook uit de beantwoording van de door de heer Ellian aan de Minister voor Rechtsbescherming gestelde Kamervragen:¹³

"(...) Daarbij is gebruikelijk dat overleg plaatsvindt met de advocatuur. (...)"

Dat dat overleg in het voorliggende geval niet heeft plaatsgevonden volgt uit hetzelfde antwoord:

"(...) Van de Raad heb ik begrepen dat de gerechtshoven in het landelijk dekenberaad van 5 februari 2020 een toelichting hebben gegeven op het voornemen om de procesreglementen aan te passen. Ook begrijp ik dat met de landelijk deken en met de adviescommissies van de NOvA voor intellectuele eigendom en burgerlijk procesrecht in december 2020 en januari 2021 gesprekken hebben plaatsgevonden. De NOvA heeft mij laten weten dat volgens haar geen tijdig overleg met de advocatuur heeft plaatsgevonden over de invoering van de nieuwe regels. Wat haar betreft kan een toelichting in het genoemde dekenberaad van 5 februari 2020 niet betekenen dat daarmee

¹² <https://www.advocatenorde.nl/juridische-databank/download/wetgevingsadviezen/17660022595550>.

¹³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/05/18/antwoorden-kamervragen-inzake-de-limiet-aan-de-lengte-van-processtukken>.

de advocatuur is geconsulteerd. De dekens hebben volgens de NOvA geen bemoeienis met wijziging van procesreglementen. (...)"

- 2.1.10. De NOvA betreft het ten eerste dat in deze, voor de advocatuur uiterst principiële, zaak geen voorafgaande consultatie heeft plaatsgevonden, anders dan een toelichting op de werkwijze van de hoven in het dekenberaad. De dekens hebben echter alleen een toezichthoudende taak en hebben geen beleidsmatige taak:¹⁴

"Alle dekens van de orden in de arrondissementen gezamenlijk vormen het dekenberaad. Dit is het overlegorgaan waarin de dekens met elkaar overleggen over de wijze waarop zij hun toezichttaken en -bevoegdheden uitoefenen en klachten behandelen.

Dit betekent dat het dekenberaad als zodanig geen besluiten neemt. Als er iets besloten wordt, wordt dit door alle elf dekens afzonderlijk gedaan. De dekens nemen aan het dekenberaad deel als toezichthouder en klachtbehandelaar en als voorzitter van de raad van de orde in het arrondissement."

2.2. Deugdelijk onderzoek naar doel en effect van de regeling ontbreekt

Noodzaak

- 2.2.1. De NOvA heeft in de op 8 februari 2021 uitgebrachte adviezen¹⁵ erop gewezen dat, voor zover kan worden overzien, nut en noodzaak van de – op dat moment nog – voorgenomen maatregel niet zijn onderzocht. Tijdens het overleg met de gerechtshoven op 18 februari 2021 is daarvoor door de NOvA aandacht gevraagd en is geïnformeerd naar de aanleiding van de maatregel. In de procedure bij de Voorzieningenrechter zijn partijen hierop ook ingegaan, waarna de Voorzieningenrechter hieraan in rov. 5.12 en 5.13 van het vonnis aandacht heeft geschonken.
- 2.2.2. De NOvA is van mening dat, voor zover de gerechtshoven al de bevoegdheid zouden hebben via procesreglementen een maatregel als de onderhavige te treffen, daaraan in ieder geval een deugdelijk onderzoek en een afdoende en begrijpelijke motivering ten grondslag moeten liggen. Die ontbreken echter.
- 2.2.3. De Staat is in de kort gedingprocedure bij de Voorzieningenrechter ingegaan op de aanleiding voor de nieuwe bepalingen. De aanleiding zou een toename van te lange processtukken zijn. Deze constatering is gebaseerd op de ervaring van de gerechtshoven, op een inventarisatie in 2019 en op een enquête onder raadsheren in het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.

¹⁴ <https://www.advocatenorde.nl/toezicht/dekenberaad>.

¹⁵ <https://www.advocatenorde.nl/juridische-databank/details/wetgevingsadviezen/1385930180040319549>.

- 2.2.4. De betreffende waarneming, inventarisatie en enquête vormen naar mening van de NOvA onvoldoende basis voor een ingrijpende maatregel als de voorliggende. De uitkomsten van de inventarisatie en enquête zijn niet met de NOvA gedeeld. Niet kan dus worden geverifieerd of en in hoeverre daaruit inderdaad volgt dat de processtukken in toenemende mate te lang zijn. Een onderbouwing aan de hand van een gedegen en inzichtelijk gemaakt onderzoek was op haar plaats geweest. Daarbij gaat het niet alleen om een onderzoek naar de omvang van de processtukken over de afgelopen jaren, maar ook om een analyse van de mogelijke oorzaken daarvan en de omvang van het probleem: in hoeveel zaken is dit aan de orde en tot welke problemen leidt het?
- 2.2.5. Dit is eens te meer geïndiceerd omdat tussen partijen niet ter discussie staat dat civiele zaken in de loop der jaren complexer zijn geworden en omdat de Staat ook beseft dat er een goede reden kan zijn waarom een processtuk veel bladzijden beslaat. Een en ander kan al een volstrekt plausibele verklaring opleveren voor een toegenomen lengte van de processtukken.
- 2.2.6. De Rechtspraak houdt het gemiddeld aantal zaken bij dat jaarlijks door de gerechtshoven is afgehandeld. Dat aantal is in de periode 2013-2019 met bijna 20% afgenomen. Voor de doorlooptijden gelden bepaalde normen waaraan nog steeds in veel gevallen niet wordt voldaan. Dat dit op enigerlei wijze verband zou houden met een eventuele toegenomen omvang van processtukken, blijkt nergens uit. Overigens leeft bij de NOvA sterk de indruk dat de te lange doorlooptijden het werkelijke probleem is. Zoals hierna nog zal worden toegelicht zal maximering van de omvang van processtukken daarop, naar de overtuiging van de NOvA, echter niet of nauwelijks effect hebben.
- 2.2.7. Waar vrijwel de volledige verdere argumentatie voor de onderhavige maatregel is gebaseerd op de aanname dat processtukken te lang zijn, merkt de NOvA op dat een deugdelijke onderbouwing van die aanname ontbreekt.¹⁶

---

¹⁶ Zie ook: J.C. Heuving, Civiele rechtspleging is een gezamenlijke verantwoordelijkheid, ook als het de lengte van processtukken betreft, TvPP 2021/3: *“De discussie moet natuurlijk buiten de rechtszaal worden gevoerd, maar net als anderen constateer ook ik dat er eigenlijk geen discussie plaatsvindt of heeft plaatsgevonden. Ik wil graag aannemen dat processtukken de afgelopen jaren (flink) in lengte zijn toegenomen – ik constateer dat zelf ook – en dat dit een probleem vormt of begint te vormen. Maar ik sluit mij ook graag aan bij diegenen die stellen dat een gedegen onderzoek naar de oorzaken van de toename van die lengte in de discussie onontbeerlijk is, maar niettemin ontbreekt. (...) Los van de vraag of er wel een voldoende wettelijke grondslag is voor de genomen maatregelen, mag de Rechtspraak dus niet volstaan met een algemeen – daarmee bedoel ik: een niet met gedegen onderzoek onderbouwd – standpunt, dat – ik vat het in mijn eigen woorden samen – processtukken te lang zijn, dat een goede rechtspleging hierdoor in het gedrang komt en dat advocaten zich ‘dus maar’ dienen te conformeren aan een limiet. Een gedegen onderzoek naar de oorzaken van de toegenomen lengte is essentieel. Ik noem graag een mogelijke, door mij niet onderzochte, reden: het (sterke) vermoeden dat rechters de lat voor het voldoen aan de stelplicht te hoog leggen en dat veel zaken hierdoor ten onrechte op de stelplicht worden afgedaan. Dit werkt langere processtukken in de hand. De aanname dat ‘als wordt geoordeeld dat niet is voldaan aan de stelplicht, [het niet] ligt aan een gebrek aan herhaling maar aan het ontbreken van een stelling of een voldoende concrete onderbouwing’ verdient in het licht van het voorgaande dus in ieder geval enige feitelijke onderbouwing. Daarnaast wijs ik op de per 1 januari 2020 ingevoerde maatregel dat de spreektijd tijdens een mondelinge behandeling in beginsel maximaal 10 minuten bedraagt. Ik zeg overigens niet dat ik per se tegen de invoering van laatstgenoemde maatregel ben, maar ik vermoed dat ook dit voorschrift niet in positieve zin bijdraagt aan de lengte van processtukken. Het mag, kortom, geen eenrichtingsverkeer zijn. Leden van de werkgroep die de wijziging van de landelijke procesreglementen hebben voorbereid, stellen dat ‘het probleem alomtegenwoordig [is] en in de aanloop naar de reglementswijziging voldoende [is] onderzocht’. Een verwijzing*

2.2.8. In rov. 5.12 en 5.13 van zijn vonnis heeft de Voorzieningenrechter het onderzoek van de hoven als 'substantieel' gekwalificeerd en hij heeft hij daaruit afgeleid dat "*binnen de civiele afdelingen de brede overtuiging leeft dat de noodzaak bestaat tot beperking van processtukken*". Zonder nadere toelichting van het verrichte onderzoek en inzicht in de resultaten ervan, kan deze conclusie volgens de NOvA echter niet worden getrokken.

Nut

2.2.9. De NOvA heeft daarnaast bedenkingen bij het door de Staat veronderstelde nut van de maximering van processtukken. Allereerst wordt in dit verband opgemerkt dat een inleiding, inhoudsopgave, tussenkopjes etc. weliswaar leiden tot een langer processtuk maar in de regel juist bijdragen aan snelle doorgronding daarvan. Dat een langer processtuk meer leestijd kost, is dan ook allerminst een gegeven.

2.2.10. Anders dan de Voorzieningenrechter in rov. 5.13 van het vonnis heeft overwogen, ziet de NOvA niet in hoe de maatregel leidt tot meer kernachtige en beter leesbare processtukken. Het zal er volgens de NOvA in de praktijk op neerkomen dat een advocaat zijn processtuk op min of meer dezelfde wijze als voorheen schrijft en zich daarin zoals gebruikelijk beperkt tot hetgeen volgens hem nodig is om het geschil en de stellingen en verweren van de cliënt adequaat naar voren te brengen. Als de advocaat op meer dan het voorgeschreven aantal pagina's uitkomt, zal hij het hof vragen een processtuk van die grotere omvang te mogen indienen. Hooguit zal in de situatie dat een advocaat uitkomt op iets meer pagina's dan voorgeschreven, worden geprobeerd het processtuk tot het maximum in te korten, door bijvoorbeeld een inleiding of inhoudsopgave te schrappen. Maar daarin zit, zo vermoedt de NOvA, niet het beoogde effect.

2.2.11. Niet voor niets doet de Staat geen uitspraken over de te verwachten effecten van de maatregel: in hoeveel zaken wordt welke afname verwacht? De NOvA schat in dat die effecten heel beperkt zullen zijn en daarmee schiet de maatregel zijn doel voorbij. Zoals herhaaldelijk aangegeven ziet de NOvA veel meer heil in andersoortige maatregelen, waarover zij graag met de gerechtshoven in gesprek gaat.¹⁷

2.3. De regeling leidt tot problemen en ongelijkheid in de uitvoering

2.3.1. Naar mening van de NOvA is de maatregel bovendien praktisch niet (goed) uitvoerbaar en ook onvoldoende uitgewerkt, met name waar het betreft de beoordeling van verzoeken tot het mogen indienen van langere processtukken. Dit leidt tot rechtsonzekerheid en ongelijke behandeling. De regeling leidt onherroepelijk tot praktische problemen en

---

naar een onderzoek ontbreekt echter, terwijl dergelijke eenzijdige, als ingrijpend ervaren maatregelen dat wel verdienen. Vanuit de advocatuur kan dit gebrek aan feitelijke onderbouwing tot wantrouwen jegens de Rechtspraak en gebrek aan vertrouwen in rechtspraak leiden, terwijl civiele rechtspleging juist een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van alle deelnemers; dat geldt ook voor de lengte van processtukken!" [onderstreping advocaten]

¹⁷ Zie ook hierna paragraaf 2.4.

onzekerheid en ongelijkheid bij de beoordeling van verzoeken om een uitzondering op het maximum aantal pagina's.

2.3.2. Op grond van de maatregel kan een partij vanwege bijvoorbeeld de juridische of feitelijke complexiteit van de zaak gemotiveerd verzoeken een memorie van een grotere omvang te mogen nemen. De criteria aan de hand waarvan een dergelijk verzoek wordt beoordeeld staan niet in het procesreglement, maar in een bijlage bij het procesreglement, waarin 'aanwijzingen' worden gegeven voor het omgaan met verzoeken om processtukken met een grotere omvang in te mogen dienen. Die aanwijzingen bevatten een niet-limitatieve opsomming van relevante omstandigheden, namelijk de juridische of feitelijke complexiteit van de zaak, waarvan onder meer sprake kan zijn indien:

- de bevoegdheid van de Nederlandse rechter, de toepasselijkheid en/of de inhoud van buitenlands recht of kwesties van internationaal privaatrecht (mede) aan de orde zijn;
- een nadere feitelijke onderbouwing is gewenst, die niet al is opgenomen in een eerder stuk;
- zich na het wijzen van het vonnis in eerste aanleg nieuwe relevante feiten of omstandigheden hebben voorgedaan;
- een partij een groot financieel belang heeft bij de zaak;
- er veel geschilpunten of posten moeten worden besproken.

2.3.3. In het advies van de Adviescommissie Burgerlijk Procesrecht van 8 februari 2021 werd reeds aangehaald dat volgens het verslag van het overleg van de Commissie Civiel van het Gerechtshof 's-Hertogenbosch deze criteria zich in de praktijk moeten uitkristalliseren.¹⁸ Een dergelijke vage norm, namelijk niet-limitatieve "aanwijzingen", in combinatie met het voornemen de toepassing daarvan zich te laten uitkristalliseren in de praktijk leidt tot rechtsonzekerheid en in potentie tot ongelijke behandeling door verschillende rolraadsheren en verschillende gerechtshoven.

2.3.4. De NOVA meent dan ook dat de maatregel niet goed is uitgewerkt, ten koste van de rechtszekerheid en met een risico op ongelijkheid van behandeling. Bovendien leidt de maatregel tot meerdere praktische bezwaren. Deze zullen hierna worden toegelicht.

2.3.5. In complexere zaken wordt een memorie in nauw overleg tussen advocaat en cliënt opgesteld. Ook kunnen externe deskundigen bij een zaak zijn betrokken, zoals economische specialisten, technische en/of wetenschappelijke deskundigen en/of octrooigemachtigden. Het betoog, en de omvang ervan, is dan ook in ontwikkeling tot het moment van indiening van het processtuk. Een advocaat kan uiteraard wel de inschatting maken dat een memorie van meer dan 25 pagina's noodzakelijk is, maar het is vrijwel onmogelijk om vroeg in het proces het precieze aantal benodigde (extra) pagina's te bepalen. Deze 'aanwijzing' is dus niet werkbaar.

---

¹⁸ <https://www.advocatenorde.nl/juridische-databank/details/wetgevingsadviezen/1385930180040319549>, waarin op p. 6 wordt verwezen naar het Verslag overleg Commissie Civiel Gerechtshof 's-Hertogenbosch d.d. 25 november 2020, onder 4.

- 2.3.6. Dat betekent dat de advocaat in voorkomende gevallen geneigd zal zijn standaard een verzoek in te dienen om een langer processtuk te mogen indienen onder het motto '*better safe than sorry*'.
- 2.3.7. Bovendien zal die advocaat bij enige twijfel of 25 pagina's voldoende is, altijd verzoeken een langere memorie te mogen indienen. Het valt bepaald niet uit te sluiten dat een gerechtshof dat oordeelt dat een partij haar eigen stellingen onvoldoende heeft gesubstantieerd of de stellingen van de wederpartij onvoldoende heeft weersproken, die partij erop afrekenet als geen verzoek is ingediend om een langere memorie in te dienen. Er moet dus vanuit worden gegaan dat er in de praktijk vele verzoeken zullen worden ingediend.
- 2.3.8. Daarnaast is niet duidelijk waarop de rolraadsheer zijn beslissing op een dergelijk verzoek zal baseren. Gerechtshoven beschikken op het moment dat een memorie van grieven of een beroepschrift moet worden ingediend nog niet over het procesdossier van de eerste aanleg, laat staan dat dit al door een raadsheer is bestudeerd. Dat betekent dat er geen basis is voor het beoordelen van een verzoek om een langer processtuk te mogen indienen, omdat de beslissing op dat verzoek gebaseerd zou moeten worden op alle relevante omstandigheden van de voorliggende zaak, die in ieder geval mede uit het procesdossier in eerste aanleg blijken.
- 2.3.9. Aan het begin van de appèlprocedure kan een dergelijke beslissing dus hooguit worden gebaseerd op de uitspraak of uitspraken in eerste aanleg en het gemotiveerde verzoek. De vraag is of aan de hand daarvan de complexiteit van de zaak en de rechtvaardiging van een uitzondering kan worden beoordeeld. Zoals hiervoor uitgelegd, is het voor advocaten en hun cliënten van tevoren moeilijk in te schatten hoeveel pagina's nodig zijn. Het is om diezelfde reden vooraf niet eenvoudig een gedegen motivatie op te stellen waarom meer dan 25 pagina's nodig zijn. Het vonnis in eerste aanleg kan daarbij een te beperkte weergave vormen van de complexiteit van een zaak, wat het maken van een weloverwogen beslissing in de praktijk lastig zal maken. Bovendien is het om processuele redenen ongelukkig om voor het dienen van grieven voor de wederpartij en de rechter gemotiveerd uit de doeken te moeten doen hoe en waarom in het hoger beroep bijvoorbeeld een andere koers wordt ingeslagen, of in eerste aanleg gemaakte fouten zullen worden hersteld.
- 2.3.10. De hoven zullen er bovendien rekening mee moeten houden dat het behandelen van verzoeken – als gezegd moet ervan worden uitgegaan dat die veelvuldig zullen worden gedaan – om toestemming voor het indienen van langere stukken ook tijd vergt en leidt tot extra discussie of een uitzondering al dan niet gerechtvaardigd is. Dat kost zowel het hof als partijen meer tijd en geld. Mogelijk leidt een en ander zelfs tot meer cassaties als een uitzondering niet wordt toegestaan en een te lang processtuk vervolgens wordt geweigerd. Weigering van de memorie van grieven zal immers leiden tot niet-ontvankelijkheid van het appèl.

- 2.3.11. Als het procesdossier in eerste aanleg bij de beslissing wordt betrokken, betekent dit dat de rolraadsheer die de beslissing moet nemen dat dossier zal moeten bestuderen. De waardering van de hiervoor aangehaalde omstandigheden die in de visie van de besturen van de gerechtshoven tot toestemming zouden kunnen leiden, zal immers mede moeten worden gebaseerd op wat daarover in eerste aanleg is aangevoerd. Zo zal de complexiteit van de zaak uit dat procesdossier blijken. Het dossier zal dus bij ieder processtuk waarvoor een verzoek wordt ingediend moeten worden beoordeeld. Dit levert een aanzienlijke extra belasting voor de gerechtshoven op. Daarbij valt het niet uit te sluiten dat dit, vanwege de nu al aanwezige werklast, niet met de noodzakelijke zorgvuldigheid en grondigheid zal gebeuren. Bovendien zal niet voor ieder processtuk hetzelfde aantal pagina's moeten worden toegekend nu er geen rechtsongelijkheid per processtuk mag ontstaan. Hoe de Rechtspraak hiermee in de praktijk wil omgaan is niet duidelijk.
- 2.3.12. De NOVA meent dan ook dat de kans groot is dat de maatregel uiteindelijk leidt tot tijdverlies (doordat rolraadsheren veel tijd zullen moeten besteden aan het beoordelen van de verzoeken) in plaats van de beoogde tijdwinst.
- 2.3.13. Daar komt nog bij dat ingeval een verzoek tot indienen van een processtuk met een grotere omvang wordt afgewezen en de omvang van het processtuk moet worden teruggebracht, dit per definitie betekent dat argumenten waarvan de rechtzoekende vindt dat deze aangevoerd moeten worden om aan hem recht te kunnen doen moeten worden geschrapt, met het gevolg dat de rechtzoekende belemmerd wordt in zijn mogelijkheid om het geschil in de volle omvang aan de rechter voor te leggen. De mogelijkheid een aanvullende akte te nemen ter nadere toelichting van een specifiek in die memorie reeds opgenomen grief, eiswijziging of verweer lost dit probleem ook niet op, zoals hiervoor al is toegelicht.
- 2.3.14. Advocaten zullen daarom op zoek gaan naar meer creatieve oplossingen. Zij zullen toelichtingen die normaal gesproken een plek hebben in de memorie, onderbrengen in verklaringen die als productie bij het processtuk zullen komen. Als voorbeeld kan gedacht worden aan een toelichting op de feiten, zoals de marktsituatie of een historisch feitenoverzicht. Een dergelijke toelichting wordt in de regel in de memorie zelf opgenomen, zodat er bij de delen van de memorie waarin de juridische grondslagen en argumentatie wordt gepresenteerd, daarnaar kan worden terugverwezen. Als een partij slechts 25 pagina's tot zijn beschikking heeft, zal die geneigd zijn dergelijke toelichtingen uit de memorie te laten en die op te nemen in een verklaring die dan als productie aan de memorie wordt toegevoegd. Een dergelijke situatie zal de leesbaarheid van processtukken waarschijnlijk alleen maar verslechteren.
- 2.3.15. Verder geldt dat de beslissing op het verzoek niet in een hogere instantie getoetst kan worden, terwijl deze wel diep ingrijpt in de mogelijkheid van rechtzoekenden om hun geschil in volle omvang aan de rechter voor te leggen. Immers, het gaat hier om beslissingen die in hoger beroep worden genomen, zodat zij slechts in cassatie getoetst kunnen worden op strijd met het recht of een ontoereikende motivering. Er is dus geen mogelijkheid tot een volle inhoudelijke beoordeling in een hogere instantie. Dat is onaanvaardbaar voor een zo ingrijpende beslissing. Daarbij merkt de NOVA op dat tenzij

de rolraadsheer tussentijds cassatieberoep tegen zijn rolbeslissing heeft opengesteld, de afwijzing van het verzoek slechts tezamen met de einduitspraak in cassatie worden aangevochten.

- 2.3.16. De in het procesreglement opgenomen termijnen leveren in dagvaardingszaken ook nog een praktisch probleem op. De rolzittingen worden immers op dinsdag gehouden, zodat het verzoek uiterlijk op de woensdag voor de roldatum moet worden gedaan. De wederpartij dient dan uiterlijk op vrijdag te reageren. Het is onduidelijk wat er gebeurt als het verzoek vervolgens wordt afgewezen. Volgens het procesreglement krijgt de partij dan twee weken om een aangepast processtuk in te dienen dat het maximum aantal bladzijden niet overschrijdt, terwijl op de rolzitting geen verder uitstel mogelijk is voor de betreffende proceshandeling.¹⁹ Wat deze 'oplossing' doet voor de doorlooptijden, is dus nog niet duidelijk, nog daargelaten dat dit qua tijdsbesparing ook averechts werkt.
- 2.3.17. Wetten en regelingen moeten werkbaar zijn voor ieder die ermee te maken heeft. Algemene rechtsbeginselen kunnen eisen stellen aan het te formuleren beleid of regelgeving. Beleid of regelgeving die onvoldoende aansluit op algemene rechtsbeginselen is niet effectief. Om dit te voorkomen, wordt doorgaans op voorhand onderzocht of een voorstel past binnen de algemene rechtsbeginselen.²⁰ Zoals in paragraaf 3.1 aan de orde zal komen, berusten procesreglementen niet op enige wetgevende bevoegdheid. Dit betekent echter niet dat dergelijke regelingen voorbij kunnen gaan aan algemene rechtsbeginselen als het gelijkheidsbeginsel en het rechtszekerheidsbeginsel.
- 2.3.18. Zoals toegelicht, is een doeltreffende en doelmatige uitvoering van de maatregel praktisch niet haalbaar. Er zijn teveel onzekerheden en onduidelijkheden waar het betreft de beoordeling van verzoeken tot het mogen indienen van langere processtukken, de effecten op de toegang tot de rechter, alsook wat betreft de gevolgen van een afwijzing van een verzoek tot het mogen indienen van langere processtukken. De criteria voor het maken van een uitzondering zijn niet helder.
- 2.3.19. Het is bovendien aannemelijk dat de regeling juist leidt tot een grotere druk op de Rechtspraak. Het verwachte effect van de maatregel, een snellere doorlooptijd van zaken in hoger beroep, lijkt niet alleen onhaalbaar; de NOVA meent dat de maatregel eerder een averechts effect zal hebben op de doorlooptijd, omdat betrokken partijen veel tijd zullen moeten besteden aan het proces rond de omvang van een processtuk. De maatregel vormt daarmee eerder een zwaardere belasting voor alle betrokken partijen dan dat het de beoogde ontlasting van de gerechtshoven bewerkstelligt.

---

¹⁹ Dit geldt ook voor verzoekschriftprocedures waarin geen verder uitstel mogelijk is.

²⁰ Verg. Integraal Afwegingskader beleid en regelgeving van 29 mei 2018, opgesteld door de Kennisbank, beschikbaar via <https://www.videnet.nl/download/?id=17809952>. Zie bijvoorbeeld Hoofdstuk 6.2.3 inzake de algemene rechtsbeginselen.

- 2.4. Suggesties voor andere oplossingen voor de problemen die de hoven signaleren en die ten grondslag liggen aan de ingevoerde limieten aan de lengte van de processtukken
- 2.4.1. De NOvA meent dat er goede alternatieven zijn om de problemen die de hoven ondervinden het hoofd te bieden. Zoals hiervoor al aan de orde is gekomen vond in het verleden altijd overleg plaats tussen Rechtspraak en advocatuur, zowel landelijk als lokaal. Bij die bijeenkomsten, soms in de vorm van een 'gecombineerde zitting' of een themamiddag, werden over en weer problemen besproken die de rechterlijke macht en de advocatuur ervaren. Ook de problemen die de Rechtspraak ervaart door de omvang van processtukken in hoger beroep zouden op die bijeenkomsten kunnen worden besproken om zo als goede ketenpartners bewust te worden van elkaars situatie en zo tot een beter wederzijds begrip te komen. Dat kan tot gevolg hebben dat Rechtspraak en advocatuur niet tegenover elkaar staan – zoals in de voorliggende zaak helaas het geval is – maar dat zij samen komen tot een meer effectieve en vlotte procedure.
- 2.4.2. Het spanningsveld tussen Rechtspraak en advocatuur is intussen glashelder. Waar de Rechtspraak er vaak op wordt aangekeken zaken te snel en te veel af te doen op de stelplicht en te weinig bewijsopdrachten te geven,²¹ voelen advocaten zich genoodzaakt om zoveel mogelijk feiten en omstandigheden te stellen om te voorkomen dat een zaak op de stelplicht strandt, met alle gevolgen van dien. Niet alleen hangt de advocaat in dergelijke gevallen een claim van zijn cliënt boven het hoofd, maar in veel gevallen zal worden geprobeerd in hoger beroep het tij alsnog te keren en zal een partij zich des te meer inspannen om wél aan de stelplicht te voldoen. Terecht of niet, dat leidt onherroepelijk tot langere processtukken. Een tweede punt is dat de immer uitdijende wetgeving en de toenemende complexiteit daarvan leidt tot omvangrijker processtukken. Uiteraard wordt de rechter geacht het recht te kennen (immers: *ius curia novit*), maar het is juist de taak van de advocaat die complexe en uitdijende regelgeving op de voor zijn cliënt meest gunstige wijze voor het voetlicht te brengen. Ook dat kost papier. De NOvA meent dat wederzijds begrip en 'weten wat de ander nodig heeft' kan bijdragen tot een betere stroomlijning van de civiele procedure, en ook tot kortere processtukken. Dat begint al in de eerste aanleg. De NOvA is dus groot voorstander van onderling overleg over problemen die over en weer worden ervaren.²²
- 2.4.3. Ook kan worden gedacht aan creatievere alternatieven, zoals een kostenveroordeling indien in een procedure nodeloos lange stukken worden geproduceerd, of aan toepassing van art. 22b Rv als sanctie op nodeloos lange processtukken. Ook kan worden gedacht aan een positieve stimulans voor partijen om kortere stukken in te dienen, zoals korting op het griffierecht of een uitspraak op kortere termijn.
- 2.4.4. Bovendien kan de kwaliteit en kwantiteit van processtukken aan de orde komen in de inmiddels verplichte intervisie voor advocaten of in de permanente educatie. Wellicht dient

---

²¹ Zoals recent J.P. de Haan, Over kraaienpoten en 'sinkholes'. Een kritische blik op het afdoen op de stelplicht, *Ars Aequi* 2021/5, p. 450-453.

²² Zoals recent een aantal rechters en advocaten met elkaar in gesprek ging over de onderhavige problematiek. Zie: K. Pijnappels, Kan het korter?, *Advocatenblad* 2021/4, p. 10-15.

het appelprocesrecht te worden gewijzigd of is het het overwegen waard ook in hoger beroep een regiezitting in te voeren.

- 2.4.5. Voor zover een formeler kader de voorkeur zou verdienen, ligt het voor de hand de limitering van processtukken te laten plaatsvinden onder de vigeur van de Tijdelijke experimentenwet rechtspleging.²³ Het doel van die wet is blijkens art. 1 het bevorderen van eenvoudige, snelle, effectieve en de-escalerende geschilbeslechting. Experimenten die onder de vlag van deze wet plaatsvinden moeten passen binnen de doelstelling van de wet en het experiment moet naar verwachting daaraan een bijdrage kunnen leveren. De door de Rechtspraak ervaren problematiek van de omvangrijke processtukken zou uitstekend passen binnen de Experimentenwet. Bovendien biedt de Experimentenwet waarborgen voor een gedegen onderzoek naar bijvoorbeeld de effectiviteit van de onder die wet uitgevoerde experimenten. De eenzijdig afgekondigde wijziging van het Procesreglement kent dergelijke waarborgen uiteraard niet. In het licht van de enorme gevolgen op de fundamentele rechten van partijen verdient de eenzijdig ingevoerde inperking van de omvang van processtukken op z'n minst een gedegen onderzoek naar de aard en omvang van de door de gerechtshoven ondervonden problematiek en naar de effectiviteit van de beperking van de omvang van processtukken.

3. Juridisch kader en beantwoording van de prejudiciële vragen

3.1. Geen wettelijke basis voor de regeling

- 3.1.1. Rechters zijn in beginsel bevoegd om via procesreglementen bepaalde regels vast te stellen. Dit is een impliciete bevoegdheid die besloten ligt in het feit dat de wetgever aan de rechter een zekere beslissingsruimte heeft gegeven.²⁴ Op grond van art. 35 Rv kunnen bij AMvB nadere regels worden gesteld over bepaalde onderwerpen die in dat artikel zijn genoemd. Volgens de wetgever is dat in de eerste plaats een taak van rechters zelf,²⁵ dus door middel van procesreglementen. Procesreglementen berusten dus niet op enige wetgevende bevoegdheid van de rechter. Zij dienen ertoe de beslissingsruimte waarover de rechter in bepaalde gevallen beschikt nader te normeren. Deze normering wordt gerechtvaardigd (of zelfs geëist) door algemene rechtsbeginselen als het gelijkheidsbeginsel en het rechtszekerheidsbeginsel. Rechtersregelingen kennen echter hun grenzen.

- 3.1.2. Allereerst kan de wet grenzen stellen. Naar de NOvA meent moet de vraag of maximering van de omvang van processtukken onder de reikwijdte van art. 35 Rv valt, negatief worden beantwoord. In art. 35 Rv wordt immers alleen gesproken over regels betreffende:

- termijnen voor proceshandelingen en uitstelmogelijkheden (lid 1), en
- het verloop van de procedure,

---

²³ *Stb.* 2020, 223. Deze wet is aangenomen, maar nog niet in werking getreden.

²⁴ Zie K. Teuben, *Rechtersregelingen in het burgerlijk (proces)recht* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2005, hoofdstuk 4.4.1 e.v.

²⁵ Kamerstukken II 1999/2000, 26 855, nr. 3, p. 114.

- de opmaak en inrichting van de processtukken (dit onderwerp is toegevoegd in het kader van KEI en houdt verband met digitale processtukken;²⁶ het heeft niet direct betrekking op de omvang van processtukken), en
  - regels ter bevordering van de eenheid van de wijze van rechtspleging (lid 2).²⁷
- 3.1.3. Nadere regels, zoals bedoeld in art. 35 Rv, kunnen bovendien slechts een nadere invulling van de wettelijke regels geven; zij mogen geen afbreuk doen aan hetgeen bij wet is bepaald. Een regel uit een procesreglement kan verder in strijd zijn met de aan het systeem van de wet ten grondslag liggende uitgangspunten en in zoverre onverbindend zijn.²⁸
- 3.1.4. De onderhavige regeling in het Procesreglement kan evenmin worden gebaseerd op andere wetsartikelen, zoals art. 133 Rv. Dat artikel gaat immers alleen over regels ten aanzien van termijnen en uitstel.²⁹
- 3.1.5. Ook andere rechtsregels en rechtsbeginselen kunnen de vrijheid van de rechter om regels vast te stellen begrenzen. In de eerste plaats is dat art. 6 EVRM. Met de maximering van de omvang van processtukken is niet steeds gewaarborgd dat een partij conform de eisen van art. 6 EVRM zijn zaak in volle omvang aan de rechter kan voorleggen. Dat risico wordt vergroot door de praktijk bij verschillende hoven waarbij ook de omvang van het pleidooi bij de mondelinge behandeling nog eens fors aan banden is gelegd. Uit rechtspraak van het EHRM volgt, kort gezegd, dat elke procespartij in het kader van een "fair hearing" in staat moet worden gesteld op de door die partij zelf gewenste wijze deel te nemen aan de procedure.³⁰

---

²⁶ T.F.E. Tjong Tjin Tai in: *GS Burgerlijke rechtsvordering*, art. 35 Rv, aantekening 1.

²⁷ zie P. de Bruin in: *SDU Commentaar burgerlijk procesrecht*, 2021, Art. 35 Rv, aantekening C.3: Hierbij moet worden gedacht aan regels betreffende de dagbepaling van een comparitie na antwoord ingeval van een eis in reconventie of aan bijzondere omstandigheden die uitstel van pleidooien kunnen rechtvaardigen. Nadere regels ter bevordering van de eenheid van de wijze van rechtspleging zouden bijvoorbeeld betrekking kunnen hebben op de wijze waarop de dagvaarding ter inschrijving bij de griffie wordt aangeboden, of op de factoren die van belang zijn voor de beoordeling van de geschiktheid van een zaak voor een comparitie na antwoord of na aanbrengen in hoger beroep;

²⁸ T.F.E. Tjong Tjin Tai in: *GS Burgerlijke rechtsvordering*, art. 35 Rv, aantekening 4. Vgl. ook Conclusie A-G Wesseling-van Gent voor HR 17 april 2015, NJ 2015/209, positum 2.20.

²⁹ Zie hierna ook posita 3.1.21-3.1.22.

³⁰ P. Smits, art. 6 EVRM en de civiele procedure (BPP nr. 10), 2008/3.3.3.1. Zie ook F.J. de Vries, Verkorting van processtukken, *NTBR* 2019/29: "Een partij heeft geen fundamenteel recht op ongelimiteerde processtukken, maar wel op praktische en effectieve toegang tot de rechter (art. 6 EVRM). Dat brengt mee dat een maximum omvang nooit rigide kan zijn. De complexiteit bepaalt de omvang van het debat. Een advocaat kan een argument niet laten lopen als het kans van slagen heeft. Er moet verder ruimte zijn voor creativiteit in het recht, voor argumenten die op het eerste gezicht vergezocht lijken maar bij doordenken kansrijk zijn." Zie verder I. Giesen, *Beginselen van burgerlijk recht*, deel 1, 2015, nr. 295: "De rechter richt zich dus in eerste instantie tot de partijen, en precies daarom hebben die partijen het volste recht om de aandacht van de rechter te vragen voor alles waarvan zij menen dat het relevant is of zou kunnen zijn." Zie ten slotte ook R. Boonekamp, in: Voor Daan Asser, *Procesrechtelijke desiderata ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag*, red. R. de Bock, R. Klomp, E. Schaafsma-Beversluis, 2020, p.36: "Aan de beperking van de omvang van de processtukken zijn wel juridische en praktische bezwaren verbonden. Door een begrenzing van de omvang van processtukken kunnen de eisen van hoor en wederhoor en toegang tot de rechter in het gedrang komen. Mede met het oog daarop is het ook praktisch niet eenvoudig om een beperking van een processtuk tot een bepaalde maximale omvang af te dwingen. Men begeeft zich met zulke beperkingen ook licht op een hellend vlak."

- 3.1.6. Uit de rechtspraak van uw Raad volgt dat de beginselen van art. 6 EVRM – zeker in hoger beroep – streng worden gehandhaafd, zoals ook Alt in zijn bijdrage in het Advocatenblad opmerkt:³¹

“De Haan merkt op dat algemeen aanvaard is dat civiele procedures dienen als middel voor het verwezenlijken van de materiële rechten van burgers en bedrijven.³² Dat betekent dat het burgerlijk procesrecht dienend zou moeten zijn aan alle betrokken partijen en dus niet uitsluitend aan de rechter. Waar het immers de verantwoordelijkheid van partijen is – waarop de rechter hen ook afrekent – om voldoende rechtsfeiten te stellen en bij betwisting te bewijzen, zal een procespartij daar dan ook voldoende tijd en vooral ook ruimte voor moeten krijgen.”
[onderstreping advocaten]

- 3.1.7. Een en ander geldt temeer, nu het hoger beroep de laatste feitelijke instantie is en bijvoorbeeld een fatale sanctie kent bij het niet-dienen van grieven. Uw Raad besliste reeds dat in procesreglementen opgenomen regels niet kunnen afdoen aan het in de wet en in art. 6 EVRM vastgelegde recht op pleidooi.³³
- 3.1.8. Ook ongeschreven (jurisprudentie)recht, de eisen van een behoorlijke rechtspleging en de goede procesorde zijn in deze relevant. Zo moet een redelijke verhouding bestaan tussen een eventueel verzuim en de daarop gestelde sanctie.³⁴ Een voorbeeld: bij de ambtshalve handhaving van bepaalde termijnen dient het belang van het voorkomen van onredelijke vertraging van het geding te worden afgewogen tegen de ernst van het verzuim en de gevolgen die strikte naleving van het reglement zou hebben voor de procesvoering van de partij die erdoor wordt getroffen.
- 3.1.9. Ook art. 19 lid 2 Rv biedt geen wettelijke grondslag voor de algemene maatregel zoals die in het procesreglement opgenomen maatregel. Art. 19 lid 2 Rv biedt slechts een basis voor regievoering door een rechter in specifieke gevallen, voortbouwend op het beginsel van hoor en wederhoor neergelegd in art. 19 lid 1 Rv. In dat artikel wordt overigens juist benadrukt dat een afwijking slechts mogelijk is voor zover die uit de wet voortvloeit.
- 3.1.10. Art. 19 lid 2 Rv is ingevoerd met de bedoeling, als gezegd, om regievoering mogelijk te maken (vooral in de aanloop naar KEI), maar uit niets blijkt dat de wetgever de rechter ook de bevoegdheid heeft willen geven om te beslissen over de omvang van processtukken.³⁵

³¹ www.advocatenblad.nl/2021/06/09/tijd-voor-de-escalatie-in-civiel-procesrecht/.

³² J. de Haan, ‘Over kraaienpoten en “sinkholes”. Een kritische blik op het afdoen op de stelplicht’, AA 2021/0450.

³³ Zie uitvoerig over de relevante rechtspraak van uw Raad op dit punt: Asser Procesrecht/Giesen 1 2015, 322-325.

³⁴ T.F.E. Tjong Tjin Tai in: GS Burgerlijke rechtsvordering, artikel 35 Rv, aantekening 4 en de uitspraken over de pilotreglementen die enkele jaren geleden bij wege van experiment bij enkele hoven werden ingevoerd en strikt werden toegepast: HR 17 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:1064 (NJ 2015, 210), rov. 3.8; HR 17 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:1075, rov. 3.7, bevestigd in HR 4 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2464, rov. 3.4.1. Zie ook HR 4 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:359; HR 4 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:376; HR 18 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:453 en HR 8 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:606.

³⁵ Kamerstukken II 2014-2015, 34059, nr. 3, p. 26-28.

Dat het hier uitsluitend gaat om regiebeslissingen in een individuele procedure en niet om een grondslag voor algemeen verbindende voorschriften (of besluiten van algemene strekking) volgt ook uit p. 57 van de Memorie van Toelichting:

“De rechter heeft in de nieuwe basisprocedure een sterkere regierol gekregen ten aanzien van het verloop van de procedure. Het is wenselijk dat de verantwoordelijkheid van de rechter voor een voorspoedig verloop van de procedure ook expliciet wordt neergelegd in de wet. Artikel 19, tweede lid, bepaalt daarom dat de rechter ambtshalve of op verlangen van een van partijen alle beslissingen neemt die nodig zijn voor een goed verloop van de procedure. Voordat de rechter een dergelijke beslissing neemt, hoort hij partijen, hetgeen voortvloeit uit het eerste lid van artikel 19. Overwogen is of de instemming van partijen vereist moet zijn voordat de rechter een beslissing als bedoeld in artikel 19 kan nemen. Daarvoor is niet gekozen omdat de kans gering is dat partijen hierover overeenstemming zullen bereiken. Voor die gevallen waarin partijen het wel eens zijn over het verloop van de procedure zal de rechter daar doorgaans gehoor aan geven, tenzij hij van oordeel is dat dat zou leiden tot strijd met de goede procesorde. In geval de rechter een beslissing als bedoeld in artikel 19 neemt, staat daartegen alleen met het eindvonnis beroep open op basis van artikel 337, tweede lid.” [onderstreping advocaten]

3.1.11. Met name uit de onderstreepte passages blijkt duidelijk dat art. 19 lid 2 Rv geen grondslag biedt voor een bepaling in een procesreglement; daarover kunnen partijen in een concrete procedure immers niet worden gehoord. Bovendien staat tegen beslissingen op grond van art. 19 volgens de wetgever beroep open (althans als ze in eerste aanleg genomen worden). Dat kan uiteraard niet van toepassing zijn op een procesreglement, want dat is geen beslissing in een individuele procedure.

3.1.12. Dit een en ander wordt bovendien bevestigd door art. 19 lid 1 Rv, dat bepaalt:

“De rechter stelt partijen over en weer in de gelegenheid hun standpunten naar voren te brengen en toe te lichten en zich uit te laten over elkaars standpunten en over alle bescheiden en andere gegevens die in de procedure ter kennis van de rechter zijn gebracht, een en ander tenzij uit de wet anders voortvloeit. Bij zijn beslissing baseert de rechter zijn oordeel, ten nadele van een der partijen, niet op bescheiden of andere gegevens waarover die partij zich niet voldoende heeft kunnen uitlaten.” [onderstreping advocaten]

3.1.13. Het tweede lid van art. 19 Rv heeft geen ruimere reikwijdte dan het eerste lid. De onderstreepte tekst in het eerste lid geeft aan dat de formele wetgever de enige is die hier beperkingen kan opleggen; daar moet een wettelijke basis voor zijn. Art. 19 Rv geeft de rechter slechts de bevoegdheid om in een concrete procedure regie te voeren.

3.1.14. In haar proefschrift neemt Teuben tot uitgangspunt³⁶:

“Nu rechters niet over wetgevende bevoegdheden beschikken (...)”

3.1.15. Onder verwijzing naar HR 12 mei 1999, NJ 2000, 170, vervolgt zij:

“In lijn hiermee zijn dan ook door de Hoge Raad grenzen aan de rechtsvormende taak van de rechter gesteld: wanneer bijvoorbeeld ten aanzien van een bepaalde kwestie verschillende oplossingen mogelijk zijn, waarbij de keuze mede afhankelijk is van algemene overwegingen van overheidsbeleid of belangrijke keuzes van rechtspolitieke aard moeten worden gemaakt, dient de rechter terug te treden en zich van rechtsvorming te onthouden.” [onderstreping advocaten]

3.1.16. Voorts wijst zij er op³⁷ dat, mede gezien art. 12 Wet AB, de rechter mag oordelen in een concreet geval, maar niet zelf nieuwe rechtsregels mag creëren. Hij kan die ook niet op geheel eigen initiatief tot stand brengen.³⁸

3.1.17. Teuben merkt verder³⁹ op “*dat op sommige plaatsen de parlementaire stukken de mogelijkheid van ‘bindende’ rechtersregelingen juist lijken uit te sluiten*”, volgens haar met name in de Memorie van Toelichting bij de Wet Raad voor de Rechtspraak:⁴⁰

“Juist vanuit het oogpunt van de verhouding tussen de staatsmachten – welk uitgangspunt ook door de President van en de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad in hun advies terecht centraal is gesteld – achten wij het ongewenst indien op grond van een daartoe in de wet gecreëerde bevoegdheid rechterlijke organen zelf bindende regels aan vaststellen die zij krachtens hun rechtsprekende taak moeten uitleggen en toepassen.”

---

³⁶ Teuben, a.w., p. 9.

³⁷ Id., p. 34.

³⁸ Id., p. 38.

³⁹ Id., p. 140.

⁴⁰ Kamerstukken II 1999-2000, 27 182, nr. 3, p. 23.

3.1.18. Daaruit concludeert zij:⁴¹

“Bij de beantwoording van deze vraag moet vooropgesteld worden dat toekenning van een regelgevende bevoegdheid (d.w.z. de bevoegdheid tot het uitvaardigen van ‘algemeen verbindende voorschriften’) – in elk geval theoretisch – onderscheiden dient te worden van de mogelijkheid tot zelfbinding. Een regelgevende bevoegdheid bestaat slechts voor zover deze tot de Grondwet of de (formele) wetgever is te herleiden.”

3.1.19. Naast de vraag naar de bevoegdheid tot vaststelling van regelingen is er de vraag of procespartijen daaraan gebonden kunnen worden. Teuben neemt als uitgangspunt:⁴²

“Ten aanzien van deze vraag kan in de eerste plaats worden opgemerkt dat in een rechtersregeling (evenals overigens in een individuele rechterlijke beslissing) hoe dan ook geen verdergaande verplichtingen aan partijen kunnen worden opgelegd dan de wet of andere hogere rechtsregels toelaten.”

3.1.20. De wetgever heeft bij de parlementaire behandeling van art. 19 lid 2 Rv geen afstand genomen van deze leer; integendeel ging het daarbij juist om “de voortgang van de procedure” en “een voorspoedig verloop van de procedure”,⁴³ wat duidelijk ziet op regie in een concrete, bij de rechter aanhangige zaak. Dat het toegevoegde tweede lid van art. 19 Rv evident niet de wettelijke basis kan zijn voor een regeling als hier aan de orde, blijkt ook uit de Parlementaire Geschiedenis betreffende art. 30k KEI-Rv en art. 30o KEI-Rv. Onder meer deze artikelen werken de “regiefunctie” van de rechter ex art. 19 lid 2 Rv uit.⁴⁴

3.1.21. Art. 30k KEI-Rv is vrijwel woordelijk overgenomen in art. 87 Rv.⁴⁵ Dit artikel regelt, kort gezegd, verschillende aspecten betreffende de mondelinge behandeling.⁴⁶ Art. 30o KEI-Rv verschaft de rechter de wettelijke basis om in afwijking van de basisprocedure en de

---

⁴¹ Id., p. 140.

⁴² Id., p. 194.

⁴³ MvT, nr. 3, p. 26-p. 28 en p. 57, Kamerstukken II, 2014-2015 34059.

⁴⁴ Zie H.M.M. Steenberghe en J.D.A. den Tonkelaar (red.), Commentaar & Context KEI, 2017, p. 23.

⁴⁵ Wet van 3 juli 2019, Stb. 2019,24, in werking getreden op 1 oktober 2019.

⁴⁶ Commentaar & Context KEI, p. 98-99: “Het doel van de regie door de rechter dat de wetgever voor ogen staat, is vooral een efficiënt en vlot verloop van de procedure. Die verantwoordelijkheid van de rechter vindt zijn basis in artikel 19 lid 2 Rv. Om dat te bereiken zijn vooral sturing, door middel van vroegtijdige zaakstoedeling, korte termijnen en een doelmatige aanpak van een vroegtijdig geplande mondelinge behandeling van belang. Kernbegrippen voor de wetgever zijn het versnellen van de procedure en maatwerk. De goede procesorde houdt tevens efficiënte procesvoering in. Het bewaken van de voortgang van de procedure en het bieden van maatwerk aan partijen ziet de wetgever als twee belangrijke verantwoordelijkheden van de rechter. De tevredenheid van partijen wordt gediend door hen daarbij te betrekken. (...) Deze beide verantwoordelijkheden, het bewaken van de voortgang van de procedure en het bieden van maatwerk aan partijen, komen duidelijk naar voren in de toelichting op artikel 30k Rv. De strekking van dat artikel is volgens de toelichting dat de mondelinge behandeling naar wens van de rechter en van partijen kan worden ingericht, dat partijen weten wat ze kunnen verwachten op een mondelinge behandeling, en dat de stukken voorafgaand aan de mondelinge behandeling ingediend moeten zijn.”

daarin geldende termijnen maatwerk te leveren. Het maximaliseren van de lengte van processtukken is daarin niet vermeld, wel de mogelijkheid voor verkorting of verlenging van termijnen voor de proceshandelingen van partijen.⁴⁷ Ook in dat verband gaat het slechts om de regiefunctie in een concrete zaak:

“Een afwijking dient met het oog op artikel 19 Rv of met het oog op de goede instructie van de zaak noodzakelijk te zijn.

(...)

De inhoudelijke beoordeling van wat met het oog op artikel 19 Rv of met het oog op de goede instructie van de zaak noodzakelijk is, lijkt geen andere dan onder het oude recht met dat verschil dat het goede verloop van de procedure via artikel 19 lid 2 Rv nadrukkelijk gepositioneerd is. In de Memorie van Toelichting wordt regelmatig ook de goede procesorde als maatstaf genoemd voor de verlenging of verkorting van termijnen. Voorts worden in het algemeen bij artikel 30o Rv herhaaldelijk de aard en complexiteit van de zaak genoemd als aspecten die tot afwijking van het basisstramien kunnen nopen. Er is in de parlementaire geschiedenis geen aanknopingspunt te vinden voor de bewering dat de wetgever met het hanteren van deze terminologie beoogd heeft een ander accent te geven aan het toetsingskader van artikel 30o lid 1 Rv dan het kader zoals dat in de jurisprudentie op grond van artikel 19 (oud) Rv en artikel (oud) 132 Rv tot uitdrukking komt.”⁴⁸ [onderstreping advocaten]

3.1.22. Art. 30o KEI-Rv is niet in werking getreden en derhalve geldt nog steeds art. 133 Rv over termijnen voor het nemen van conclusies (lid 1), uitstellen ter zake (lid 2) en voor het verrichten van andere proceshandelingen (lid 3). Ook hier is dus geen basis voor een maximering van processtukken in hoger beroep.⁴⁹

3.1.23. De hier aan de orde zijnde regeling is ook niet te vergelijken met het weigeren van een akte die een verkapte conclusie is.⁵⁰ De memorie van grieven en de memorie van antwoord zijn, mede gelet op de tweeconclusieregel de centrale processtukken in hoger beroep, waarmee partijen hun geschil aan de rechter voorleggen. Een akte is slechts “*een processtuk dat een korte mededeling, zoals een enkele erkenning of ontkenning, een bewijsaanbod, de aankondiging van een productie of een reactie daarop bevat.*”⁵¹ Het weigeren van een akte kan dus geenszins worden gelijkgesteld met het weigeren van een memorie.

---

⁴⁷ Zie art. 30 lid 2 KEI- Rv inzake proceshandelingen vermeld in lid 1 onder b, c en d.

⁴⁸ Commentaar & Context KEI, a.w., p. 120.

⁴⁹ Zie over art. 133 Rv: Tekst & Commentaar Burgerlijke Rechtsvordering, Kluwer 2020, p. 486-488.

⁵⁰ Snijders e.a., Nederlands Burgerlijk Procesrecht, 2017, nr. 151.

⁵¹ Art. 1.2 onder a procesreglement dagvaardingszaken.

3.1.24. Uit uw arrest⁵² *Hennekam/Welstand* kan niet, zoals de Staat bij de kort gedingrechter heeft bepleit, *a contrario* worden afgeleid dat de onderhavige regeling rechtsgeldig is. Waar ging de zaak over? In het kader van een schriftelijk pleidooi legt appelland een pleitnota van 72 pagina's met een groot aantal producties over. Het hof laat de pleitnota in beginsel buiten beschouwing omdat deze niet binnen de voor een (mondeling) pleidooi gegeven spreektijd kan worden voorgelezen. Uw Raad overwoog dat om deze reden een (te lange) pleitnota niet mag worden geweigerd:

“3.4.1. Onderdeel 2.1 is gericht tegen de hiervoor in 3.3 onder (i) – (iv) weergegeven overwegingen. Voor zover het onderdeel betrekking heeft op de lengte van de pleitnota en de daarbij overgelegde producties wordt het volgende vooropgesteld. In het onderhavige geval heeft het hof schriftelijk pleidooi toegestaan, maar heeft het de omvang van de pleitnotities niet vooraf aan een maximale omvang gebonden. Het in dit geval toepasselijke Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven 2008, dat onder 5.5 regels geeft voor het schriftelijk pleidooi, schrijft bij een zodanig pleidooi geen maximale omvang van de pleitnotities voor. De wel in dat reglement (onder 5.4) neergelegde maximale spreektijd van 30 minuten voor het mondelinge pleidooi kan niet dienen als maatstaf voor de omvang van dergelijke pleitnotities, nu aan die maximale spreektijd (ook) organisatorische overwegingen ten grondslag liggen die niet gelden bij een uitsluitend schriftelijke gedachtewisseling. Door de pleitnota van [eiser] “in beginsel buiten beschouwing” te laten enkel omdat deze, indien voorgelezen, niet zou voldoen aan maatstaven die zouden gelden bij een mondeling pleidooi, heeft het hof derhalve blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting.” [onderstreping advocaten]

3.1.25. In zijn noot onder dit arrest merkt Van Rijsen⁵³ terecht op:

“De Hoge Raad stelt voorop dat het hof schriftelijk pleidooi heeft toegestaan en (a) de omvang van de pleitnotities niet vooraf aan een maximale omvang heeft gebonden terwijl (b) het procesreglement bij een “zodanig pleidooi” geen maximale omvang van de pleitnotities voorschrijft. Men mag partijen kennelijk niet achteraf met een beperking van de omvang overvallen. Het arrest zwijgt er over of vooraf beperken van de omvang van de pleitnota wel mag. Dat zou een a contrario redenering vereisen: beperking mag niet achteraf dus is zij vóóraf

⁵² HR 19 april 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ2904.

⁵³ JBPR 2013/40.

toegestaan. De conclusie is dat uit het arrest niet (zonder meer) volgt dat de rechter de omvang van het schriftelijk pleidooi mag beperken.

(...)

7. Omvangsbeperking

(...)

De Hoge Raad kiest een principiële argument: beperking van de spreektijd in geval van een mondeling pleidooi is ingegeven door overwegingen van organisatorische aard (beslag op ruimte en personeel) die niet gelden bij een schriftelijk pleidooi.

10. Omvangsbeperking: terughoudendheid

Bij zulke beperkingen past voorzichtigheid. Het is aan partijen (hun advocaten) met welke (en hoeveel) woorden zij hun standpunt duidelijk en overtuigend aan de rechter willen voorleggen. Het opleggen van beperkingen (zeker achteraf), belemmert al snel de vrije toegang tot de rechter. Als partijen de hun gegeven ruimte gebruiken voor wijdlopiegheid is dat voor de rechter en de wederpartij soms vervelend maar het is de prijs voor een procesgang waarin het partijen zijn die procederen en de rechter die hun argumenten beoordeelt. Onnodig leeswerk rechtvaardigt, ook als dat beslag legt op beperkte middelen, in beginsel geen inbreuk op de daaraan gekoppelde procesautonomie van partijen. Slechts ter voorkoming van schriftelijke pleidooien met een excessieve omvang is beperking op haar plaats. [onderstreping advocaten]

3.1.26. Zie hierover ook Veling:⁵⁴

“Hiermee vestigt deze zaak de aandacht op de vraag in hoeverre het rechters vrijstaat procesdeelnemers te beperken in de omvang van hun stukken. Voor de spreektijd tijdens mondelinge behandelingen staat dat kennelijk niet ter discussie.

(...)

Voor schriftelijke stukken ligt dit alles veel ingewikkelder. Het arrest van de Hoge Raad in de zaak Hennekom lijkt te suggereren dat het oordeel van het hof wel door de beugel zou hebben gekund als een maximale omvang van de pleitnota tevoren aan partijen bekend was gemaakt. Commentaren op het arrest wijzen er echter op dat dit niet met zoveel woorden in het arrest staat, zodat opgepast moet worden met het trekken van conclusies. [onderstreping advocaten]

---

⁵⁴ Th. Veling, Langwiligheid te vermeiden en korthed te betrachten, TvPP 2015/5.

3.1.27. Interessant in dit verband is dat Teuben in lijn met een en ander over het hier aan de orde zijnde arrest van uw Raad het volgende opmerkt⁵⁵:

“Dit oordeel van de Hoge Raad is mijns inziens niet verrassend, alleen al niet omdat in het rolreglement van de hoven geen beperkingen werden (en worden) gesteld aan de omvang van de pleitnota voor een schriftelijk pleidooi. Daarmee is overigens nog niet zonder meer gezegd dat wanneer dergelijke beperkingen wél in het reglement (of in een instructie van het hof voor een individueel schriftelijk pleidooi) worden neergelegd, een pleitnota die deze beperkingen overschrijdt zonder meer terzijde mag worden gesteld, al lijkt de Hoge Raad dat in zijn overwegingen enigszins te suggereren.

Met een dergelijke interpretatie van de overwegingen van de Hoge Raad zou ik echter voorzichtig willen zijn. Een rolreglement is namelijk in essentie niet meer dan een nadere invulling van wettelijke regels, en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering biedt geen (in elk geval geen expliciete) grondslag om processtukken buiten beschouwing te laten wegens het overschrijden van een bepaalde omvang. Bij die stand van zaken is het nog maar de vraag of een rolreglement zo’n sanctie wél mag stellen (vgl. in ontkennende zin HR 14 januari 2005, LJN AR5752 met betrekking tot de sanctie van niet-ontvankelijkheid die in het procesreglement verzoekschrift-procedures van de hoven was gesteld op het herhaalde verzuim om het procesdossier over te leggen). Overigens is ook niet duidelijk wélke sanctie de rechter precies zou moeten verbinden aan een te lang processtuk: moet hij het hele stuk dan buiten beschouwing laten, alleen het gedeelte dat de maximale omvang overschrijdt, of zou de rechter een selectie uit de aangevoerde stellingen moeten (kunnen) maken die binnen de gestelde omvang blijft?” [onderstreping advocaten]

3.1.28. De hiervoor geschetste bezwaren worden niet weggenomen door de mogelijkheid van een aanvullende akte,⁵⁶ waarbij bovendien dient te worden bedacht dat zulks in strijd is met de tweeconclusieregel en een dergelijke akte de structuur van de grieven of het antwoord niet ten goede zal komen.⁵⁷ Bovendien zijn procespartijen overgeleverd aan de beslissing van de rolraadsheer en lopen zij het risico de zaak niet in volle omvang voor te kunnen leggen.

---

⁵⁵ CB 2013-79, geplaatst op 25 april 2013: www.cassatieblog.nl/proces-en-beslagrecht/pleitnota-bij-schriftelijk-pleidooi-mag-niet-wegens-lengte-buiten-beschouwing-woorden-gelaten/.

⁵⁶ Zie daarover hiervoor positum 1.4.

⁵⁷ Vgl. H.J.W. Alt, Advocatenblad 2021, www.advocatenblad.nl/2021/06/09/tijd-voor-de-escalatie-in-civiel-procesrecht/: “Allereerst noemt hij het appelprocesrecht ‘notoir moeilijk’. Dat is juist. Wil men bijvoorbeeld een goede memorie van grieven opstellen dan moet men zich realiseren dat 1) appel een voortzetting is van het debat in eerste instantie (zodat men moet reageren op de stellingen uit de eerste aanleg), 2) de grieven zich moeten richten tegen het dictum in eerste aanleg wat men wil bestrijden (en de overwegingen die daartoe leiden) en 3) men – welhaast met een kristallen bol – zo goed

- 3.1.29. Ook de Grondwet biedt geen basis voor de regeling die in het Procesreglement is opgenomen. Art.107 Gw verlangt onder meer een regeling van het procesrecht in algemene wetboeken. Weliswaar biedt artikel 107 Gw de mogelijkheid tot delegatie van regelgevende bevoegdheid, maar het is duidelijk dat hiermee geen delegatie aan rechterlijke ambten bedoeld is. Aan de rechter draagt de Grondwet slechts op concrete geschillen en strafbare feiten te berechten (artikel 112, 113 Gw).⁵⁸ In de democratische rechtsstaat hoort wetgeving afkomstig te zijn van een vertegenwoordigend ambt of van een ambt dat daaraan verantwoording schuldig is. De onafhankelijke – ‘onverantwoordelijke’ – rechter heeft een andere functie in de rechtsstaat. Hij moet volgens de wet rechtspreken en daarbij de rechtmatigheid van het (regelend) handelen van de beide andere staatsmachten controleren.⁵⁹
- 3.1.30. Naast voormelde bepalingen in de Grondwet kan nog worden gewezen op de betekenis van artt. 11 en 12 van de Wet algemene bepalingen (Wet AB). Art. 11 Wet AB verplicht de rechter volgens de wet recht te spreken. Enerzijds is hierin een uitwerking van het legaliteitsbeginsel te lezen, anderzijds drukt het aloude wetsartikel uit dat de rechter vrij is in de interpretatie van wettelijke regels. Art. 12 Wet AB bepaalt daarnaast dat de rechter niet bij wege van algemene verordening, dispositie of reglement uitspraak doet in zaken die aan zijn beslissing zijn onderworpen. Het artikel brengt het machtscheidingsprincipe tot uitdrukking en verbiedt de rechter aan zijn uitspraak algemene werking te geven.
- 3.1.31. De conclusie uit het vorengaande is dus dat rechterlijke ambten niet bevoegd zijn algemeen verbindende regelingen vast te stellen. In de doctrine wordt overigens in het algemeen evenmin aangenomen dat rechters daartoe bevoegd zouden zijn en dat rechtersregelingen algemeen verbindend zouden kunnen zijn.⁶⁰
- 3.1.32. Rechtersregelingen kunnen naar hun inhoud dus slechts een beperkte strekking hebben. De gedachte dat de wet slechts een beknopte regeling zou kunnen bevatten en de verdere uitwerking kan worden overgelaten aan procesreglementen, moet worden verworpen.⁶¹ Op het punt van het procesrecht hoort de wet een uitgewerkte regeling van de rechtsgang te bevatten. Art. 107 Gw veronderstelt dat de wet het procesrecht regelt, niet de rechter. Van belang hierbij is dat alleen door regeling in de wet een uniforme procesregeling bereikt kan worden. Procesreglementen kunnen immers per gerecht verschillen. Een

---

mogelijk zal moeten anticiperen op eventuele nieuwe argumenten waarmee de wederpartij bij memorie van antwoord zal komen. Het pleidooi is immers met de Spoedwet Kei afgeschaft en vanwege de tweeconclusieleer (art. 347 Rv) mogen nadien in beginsel geen nieuwe grieven wera of feiten worden aangevoerd. Het is dus niet zo vreemd dat advocaten nu zijn opgekomen tegen de recente beperking van het eerste processtuk in appel per 1 april 2021 tot 25 of 15 pagina's, afhankelijk van het soort processtuk. Het enige processtuk wat er in appel nog toe doet, wordt ernstig beperkt terwijl advocaten wel voor het eindproduct verantwoordelijk blijven." Zie ook: N.E. Groeneveld-Tijssens en S.A.L. van de Sande, *TvPP* 2021/3, Limieten voor processtukken in hoger beroep: wat valt er nog aan toe te voegen?: "Als het verzoek (met inachtneming van een eventuele reactie van de wederpartij) wordt toegewezen, wordt de aanvullende akte binnen twee weken na de beslissing van de rolraadsheer ingediend. In verband met de tweeconclusieregel mag de 'aanvullende akte' uiteraard geen nieuwe grieven, verweren of eiswijzigingen bevatten."

⁵⁸ Zie P. Bovend'Eert,, Het rechtskarakter van procesreglementen en andere rechtersregelingen, *NJB* 2016/257.

⁵⁹ Idem, par. 4.

⁶⁰ Idem, par. 4.

⁶¹ Idem, par. 5.

procesreglement biedt niet meer dan een aantal 'huishoudelijke regels' voor de toepassing van wettelijke procedureregels, in ieder geval dus niet de maximale lengte van de processtukken in hoger beroep.

3.1.33. *Last but not least*: de limitering van de lengte van processtukken in civielrechtelijk hoger beroep valt ook niet vanuit internationaalrechtelijk perspectief te verdedigen. Integendeel. De NOvA heeft recentelijk een "uitvraag" gedaan bij The Council of Bars and Law Societies of Europe ("CCBE"), waar zij haar zusterorganisaties heeft gevraagd:

- Whether the length of written pleadings in appeal proceedings is limited in your country?
- If yes, whether the concerned rule is established by law or by court rules?

3.1.34. In het als **productie 1** overgelegde schema zijn de verschillende voor zichzelf sprekende reacties uit diverse landen verwerkt.

3.2. Beantwoording prejudiciële vragen

3.2.1. Naar de NOvA meent laten de vragen zich na al het vorengaande, als volgt beantwoorden.

vraag 1: Heeft de rechter op grond van artikel 19 lid 2 Rv en/of enige andere wettelijke bepaling en/of de eisen van een goede procesorde en/of enige andere grondslag de bevoegdheid om in hoger beroep (a) te beslissen dat een processtuk aan een maximum lengte is gebonden, bijvoorbeeld een maximaal aantal pagina's of woorden, en (b) een processtuk te weigeren wanneer dit de vooraf bepaalde maximale lengte overschrijdt en/of andere consequenties te verbinden aan een dergelijke overschrijding, zoals het buiten beschouwing laten van een deel van een processtuk?

3.2.2. De NOvA is van mening dat er geen wettelijke basis om in een individuele zaak te beslissen dat een processtuk aan een maximum lengte is gebonden. Een dergelijke beslissing gaat namelijk in tegen het beginsel van de lijdelijkheid van de rechter en de pendant daarvan: de autonomie van partijen. Art. 24 Rv schrijft voor dat de rechter de zaak onderzoekt en beslist op de grondslag van hetgeen partijen aan hun vordering ten gronde hebben gelegd, tenzij uit de wet anders voortvloeit. Ook art. 6 EVRM brengt met zich dat partijen de zaak in volle omvang aan de rechter dienen te kunnen voorleggen. Dit is een fundamenteel recht waaraan niet kan worden getornd. Partijen bepalen immers zelf hoe zij hun zaak aan de rechter willen voorleggen, en een onlosmakelijk onderdeel daarvan is dat partijen ook zelf bepalen hoeveel bladzijden zij daarvoor nodig hebben. Eenieder heeft immers het recht zijn zaak te presenteren bij de rechter. Naar de stellige overtuiging van de NOvA dient daarmee de eerste deelvraag ontkennend te worden beantwoord.

3.2.3. *By the same token* dient ook de tweede deelvraag ontkennend te worden beantwoord. Een processtuk kan niet worden geweigerd omdat dat stuk niet voldoet aan de vooraf door de rechter vastgestelde maximale lengte. Ook kunnen geen andere consequenties aan het overschrijden van de vooraf vastgestelde limiet worden verbonden, omdat dergelijke

consequenties hoe dan ook ingaan tegen het fundamentele recht van partijen de zaak aan de rechter voor te leggen op de wijze die hun goeddunkt. Een ander opvatting zou ook tot bizarre consequenties leiden. Zo dringt zich de vraag hoe de rechter bij overschrijding van de door hem gestelde limiet bepaalt welk deel van een processtuk buiten beschouwing wordt gelaten. Stopt de rechter met lezen zodra de door hem vooraf vastgestelde maximaal aantal bladzijden is bereikt? Is er dan geen sprake van rechtsweigerings? Of kan de rechter alsnog bepalen dat de limiet wordt verhoogd indien blijkt dat het betoog van de desbetreffende partij dienstig is in het partijdebat? Wordt met een dergelijke gang van zaken niet bevorderd dat partijen hun geschillen in delen aan de rechter voorleggen, bijvoorbeeld via de deelgeschillenregeling of door verwijzing naar de schadestaat-procedure te vorderen, waardoor de problemen die de gerechtshoven ondervinden niet kleiner, maar juist groter worden?

- 3.2.4. De NOvA wijst er daarbij op dat ingeval een partij zijn betoog op een onvoldoende overzichtelijke of eenduidige wijze presenteert, de rechter aan een dergelijk betoog voorbij kan gaan.⁶² Indien dat nodig is heeft de rechter dus de mogelijkheid om *achteraf* bij de beoordeling van de zaak (een deel van) een processtuk buiten beschouwing te laten, maar hij heeft uitdrukkelijk niet het recht *vooraf* eisen te stellen aan de (omvang van) een processtuk.

vraag 2: Indien het antwoord op vraag 1 bevestigend is, zijn de gerechtshoven dan bevoegd om in een landelijk procesreglement algemene regels op te nemen waarin op voorhand wordt bepaald dat processtukken in beginsel (met de mogelijkheid van uitzonderingen) aan een maximum lengte zijn gebonden, bijvoorbeeld een maximaal aantal pagina 's of woorden?

- 3.2.5. Naar de NOvA meent komt uw Raad niet aan de beantwoording van de tweede vraag toe, nu de eerste vraag ontkennend dient te worden beantwoord. Maar ook indien de eerste vraag bevestigend zou moeten worden beantwoord, dient de tweede vraag ontkennend te worden beantwoord. In het vorengaande – en dan met name in paragraaf 3.1 – is uitgebreid stilgestaan bij het gebrek aan wettelijke grondslag voor het maximeren van de omvang van processtukken in een procesreglement. In de geest van het onderwerp van de voorliggende prejudiciële vragen volstaat de NOvA voor de beantwoording van deze vraag te verwijzen naar hetgeen zij hiervoor heeft opgemerkt.

vraag 3: Indien het antwoord op vraag 2 bevestigend is, worden het recht op hoor en wederhoor en het recht op toegang tot de rechter dan voldoende gewaarborgd wanneer dit procesreglement

(a) een partij het recht geeft om voordat het processtuk ingediend moet worden, gemotiveerd te verzoeken een processtuk in te mogen dienen dat de in het procesreglement bepaalde maximale lengte overschrijdt en haar wederpartij vervolgens de mogelijkheid geeft op dit verzoek te reageren;

---

⁶² HR 8 februari 2013, NJ 2013, 103.

(b) een partij het recht geeft om, indien de toegestane maximum omvang van het processtuk ontoereikend blijkt te zijn, gemotiveerd te verzoeken een aanvullend processtuk te mogen nemen ter nadere toelichting van een in het eerdere processtuk reeds opgenomen grief, eiswijziging of verweer en haar wederpartij vervolgens de mogelijkheid geeft op dit verzoek te reageren;

(c) een partij het recht geeft om binnen twee weken nadat een processtuk vanwege een overschrijding van de maximaal toegestane omvang geweigerd is, dit processtuk in te korten en opnieuw in te dienen?

- 3.2.6. Naar de NOvA meent, komt uw Raad ook niet aan de beantwoording van deze vraag toe. Voor het geval dat anders zou zijn, hecht de NOvA eraan het volgende op te merken. De vraag is naar dezerzijds mening ten onrechte gebaseerd op het recht op hoor en wederhoor en de toegang tot de rechter. Zoals hiervoor al opgemerkt is ook de uit art. 6 EVRM en art. 24 Rv voortvloeiende partijautonomie, het fundamentele recht van partijen hun zaak te presenteren op de wijze die hen goedgevalt, in het geding.
- 3.2.7. De onder (a) en (b) vervatte deelvragen stellen aan de orde of het recht op hoor en wederhoor en het recht op toegang tot de rechter voldoende is gewaarborgd indien in het procesreglement is vastgelegd dat een partij de rechter vooraf gemotiveerd kan verzoeken een langer processtuk te mogen indienen of gemotiveerd kan worden verzocht in een aanvullend processtuk een nadere toelichting op het eerdere processtuk te geven en de wederpartij op een dergelijk verzoek kan reageren. Naar de stellige overtuiging van de NOvA kan het zo zijn dat het recht op hoor en wederhoor is gewaarborgd indien de wederpartij (gelijk bij alle rolverzoeken) op een dergelijk verzoek kan reageren, maar stuit een dergelijke gang van zaken ook hier af op het fundamentele en onaantastbare beginsel van de partijautonomie. De vraag neemt immers tot uitgangspunt dat de partij die meer bladzijden nodig heeft om de zaak naar haar mening optimaal aan de rechter te kunnen voorleggen afhankelijk is van haar wederpartij en de rolrechter, die de zaak bovendien niet inhoudelijk kent.
- 3.2.8. Daarnaast zal de eis dat een dergelijk verzoek dient te worden gemotiveerd het ongewenste gevolg hebben dat het partijdebat zich deels zal verplaatsen naar het verzoek om een uitgebreider processtuk te mogen nemen. De verzoekende partij zal zijn verzoek naar alle waarschijnlijkheid inhoudelijk zo uitgebreid mogelijk motiveren om het belang van de verzochte extra ruimte te onderstrepen, waarop de wederpartij inhoudelijk zal antwoorden. Het partijdebat wordt op deze wijze diffuus en onoverzichtelijke en wordt bovendien beslecht door een rechter die niet inhoudelijk op de hoogte is.
- 3.2.9. Ten aanzien van de onder (c) geformuleerde deelvraag geldt hetgeen de NOvA in het vorengaande heeft gesteld. De rechter kan het recht van partijen hun zaak te presenteren op de wijze die hen het beste voorkomt niet aantasten. Daarbij dient te worden bedacht dat elk processtuk zelfstandig leesbaar moet zijn om het voor zowel de wederpartij als de rechter begrijpelijk te laten zijn. Indien een partij wordt opgedragen zijn processtuk in een korte termijn van twee weken in te korten betekent dat niet dat kan worden volstaan met het schrappen van delen van de tekst, maar zal het processtuk moeten worden

herschreven om het tekstuele verband, de leesbaarheid en de begrijpelijkheid zo goed als mogelijk te behouden. Niet alleen lijkt daarvoor de termijn van twee weken te kort, maar ligt het gevaar op de loer dat essentiële stellingen niet goed uit de verf komen. Daarmee holt de regeling onder meer de herstelfunctie van het hoger beroep uit.

vraag 4: Indien het antwoord op vraag 3 ontkennend is, aan welke vereisten moet een bepaling in het procesreglement waarin de omvang van de processtukken in hoger beroep wordt gemaximeerd, dan ten minste voldoen met het oog op het recht op hoor en wederhoor en het recht op toegang tot de rechter?

- 3.2.10. In het licht van hetgeen hierboven aan de orde is gekomen, kan het antwoord op deze vraag, naar de NOVA meent, kort zijn: een bepaling die een limiet stelt aan de omvang van processtukken dient te berusten op een wettelijke basis. Een dergelijke regel grijpt immers diep in in de partijautonomie, omdat partijen vrij zijn hun zaak aan de rechter te presenteren op de wijze die hen het meest geraden voorkomt. Aan dat fundamentele recht kan niet worden getornd door een rechtersregeling die geen wettelijke basis heeft.

vraag 5: Indien in een procesreglement de omvang van processtukken in hoger beroep kan worden gemaximeerd, hoe kan daarbij dan het volgende mogelijke probleem worden opgelost: volgens het procesreglement wordt de beslissing genomen door een (rol)raadsheer. De beslissing heeft mogelijk ingrijpende gevolgen voor de partij die het betreft. Wordt met de regeling in het procesreglement en de bestaande mogelijkheden van toetsing in cassatie de rechtsbescherming voldoende gewaarborgd? Zo nee, hoe kan dan worden voorzien in toereikende rechtsbescherming?

- 3.2.11. De beslissing een partij toe te staan een processtuk te nemen dat het reglementair vastgestelde maximum van 25 bladzijden overschrijdt wordt genomen door de rolraadsheer, die de zaak inhoudelijk echter niet kent. De rolraadsheer dient echter op grond van hetgeen partijen daarover over en weer stellen een beslissing te nemen over hetgeen *de iure* bij partijen hoort. Die beslissing heeft grote gevolgen voor de wijze waarop een partij haar zaak kan inrichten en dat leidt tot onmogelijke keuzes voor partijen; welke feiten kunnen wel worden gesteld en welke moeten sneuvelen? Hoeveel ruimte wordt ingeruimd om feiten te onderbouwen – temeer daar niet kan worden volstaan met het verwijzen naar producties maar de van belang zijnde gedeelten daarvan dienen te worden geciteerd, welke grieven halen de memorie wel en welke moeten bij gebrek aan ruimte noodgedwongen achterwege worden gelaten? Beslissingen over de omvang van het geschil dat aan de rechter wordt voorgelegd en de wijze waarop dat gebeurt zijn zó verknocht aan partijen, dat die niet door een rechter kunnen en mogen worden genomen.
- 3.2.12. De vraag of tegen een rolbeslissing al dan niet in cassatie kan worden opgekomen dient niet aan de hand van de vorm, maar naar de inhoud van de beslissing te worden beantwoord.⁶³ Tenzij de rolraadsheer in zijn beslissing uitdrukkelijk cassatieberoep openstelt, kan pas tezamen met de einduitspraak tegen de rolbeslissing in cassatie worden

---

⁶³ Asser Procesrecht/Korthals Altes & Groen 7 2015/65.

opgekomen. Dat betekent dat de partij die haar verzoek om een langer dan in het rolreglement voorgeschreven processtuk te mogen nemen afgewezen ziet, ook voor het instellen van het rechtsmiddel van cassatie van de rolraadsheer afhankelijk is. Overigens is het maar de vraag of uw Raad in een cassatieberoep tegen een rolbeslissing toekomt aan de beoordeling of de beslissing geen langer processtuk toe te staan juist is. Een dergelijke beslissing zal immers veelal een feitelijke beoordeling van de zaak vergen en daarvoor is in cassatie geen plaats.

3.2.13. In het geval de rolraadsheer geen cassatieberoep openstelt tegen zijn rolbeslissing kan eerst tezamen met de einduitspraak cassatieberoep worden ingesteld, waarmee zowel partijen als de rechter niet zijn geholpen. De kans bestaat immers dat het hele hoger beroep opnieuw moet worden gevoerd omdat de rolraadsheer een onjuiste of onbegrijpelijke beslissing heeft genomen ten aanzien van de omvang van een processtuk.

4. Samenvatting en Conclusies

4.1. Dat de Rechtspraak overbelast is, is geen geheim.⁶⁴ Het is dan ook begrijpelijk dat wordt gezocht naar een oplossing voor de overbelasting bij de hoven. De in deze procedure aan de orde zijnde regeling heeft echter niet alleen onvoldoende juridische basis, maar is daarvoor evenmin het geschikte middel. Over de regeling is niet vooraf met de NOvA overlegd en de regeling is dus niet zorgvuldig tot stand gekomen. Daardoor is grote onrust en onvrede binnen de advocatuur ontstaan.

---

⁶⁴ Vlg. in dit verband het interview met M. Fierstra in de Volkskrant van 4 juni jl. (<https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/rechter-marc-fierstra-politici-moeten-geen-invloed-hebben-op-onze-onafhankelijkheid~b6605b73/>): "33 euro en 45 cent. Dat is het bedrag dat binnen de rechterlijke macht beschikbaar is om een betalingsconflict tussen een leverancier en een consument te beslechten. De rechter heeft gemiddeld twee minuten om tot zijn oordeel te komen. Zijn juridisch medewerker twaalf minuten. 'In die twee minuten kun je het dossier net openslaan', aldus rechter Marc Fierstra, waarnemend voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) en sinds raadsheer in de Hoge Raad, het hoogste rechtscollege van het land. 'Je komt er gewoon niet mee uit, zeker als je bedenkt dat de rechter bij elke consumentenzaak verplicht is om het Europese recht toe te passen.' (...) Zelf ervoer hij ook hoe de werkdruk toenam. 'Als rechter heb je continu het gevoel dat je een extra stap moet zetten om het dossier in de vingers te krijgen. Bij kantongerechten en rechtbanken doe je steeds meer zaken in minder tijd. Bij de Hoge Raad krijgen we niet zozeer meer, maar vooral steeds complexere zaken.'

De werkdruk neemt toe doordat rechtsregels steeds ingewikkelder worden en de regelgeving steeds gelaagder. (...) We gaan naar de oplossingen. Wat heeft u nodig? 'Geef ons de middelen en ruimte om onze functie professioneel te vervullen. De huidige 1 miljard euro voor rechtspraak is niet genoeg. Om u een beeld te geven: aan de Fieldlab-experimenten wordt bijna net zo veel uitgegeven. Maar als u zegt 'morgen krijg je twee miljard', dan zijn we er niet. Alles hangt af van wat we nu precies gaan doen om de problemen aan te pakken. Maar stel ons in ieder geval niet meer bloot aan het jobebeleid van de outputgefinancierde rechtspraak. Want dat betekent dat het geld dat de rechtspraak krijgt, wordt bepaald door het aantal zaken dat wordt afgedaan. Doordat we jaarlijks grote schommelingen hadden in het aantal rechtszaken, schommelde ook het geld dat beschikbaar werd gesteld voor het recht, terwijl de personeelskosten – de grootste kostenpost – gewoon doorliepen. Gevolg: er moest worden bezuinigd als er niet genoeg 'geproduceerd' werd. Waardoor wij nu te weinig rechters en officieren van justitie hebben. De druk op mensen is daardoor steeds groter geworden.' (...) Geef ons ruimte voor een plan waarmee we gewoon kunnen zeggen: over tien jaar hebben we zoveel rechters. Het personeelsgebrek noopt ons nu al om in meervoudige kamers, waarin drie rechters een oordeel vellen over de complexere zaken, vaak maar één ervaren rechter te laten werken, geflankeerd door bijvoorbeeld een rechter in opleiding en een minder ervaren rechter. We kampen bovendien met vergrijzing en men realiseert zich onvoldoende hoelang het duurt om mensen met juridische beroepservaring te vinden en op te leiden tot rechter: minimaal twee jaar. En dan zijn ze nog niet inzetbaar in complexe zaken.'

- 4.2. Problematisch is verder dat de maatregel is ingevoerd zonder dat daaraan een deugdelijke analyse van het probleem, de mogelijke oorzaken daarvan en de noodzaak en het nut van de aangekondigde beperking ten grondslag ligt.
- 4.3. Verder is de maatregel praktisch niet (goed) uitvoerbaar en leidt deze tot rechtsonzekerheid en ongelijke behandeling. De criteria voor het maken van een uitzondering zijn niet helder. Het is bovendien aannemelijk dat de regeling juist leidt tot een grotere druk op de Rechtspraak.
- 4.4. In procesreglementen kunnen geen beperkingen worden gesteld aan de omvang van processtukken. De regeling staat op gespannen voet met de wet en de fundamentele beginselen van procesrecht, waaronder het recht op toegang tot de rechter, het beginsel van hoor en wederhoor en de goede procesorde. Met de regeling komen deze beginselen juist in hoger beroep onder druk te staan. In dit verband zij daaraan, *last but not least*, toegevoegd dat de regeling op gespannen voet staat met de tweeconclusieregel.
- 4.5. Naar de mening van de NOvA dienen de Rechtspraak en advocatuur gezamenlijk op zoek te gaan naar manieren waarop de belangen van rechtzoekenden zo efficiënt mogelijk worden behartigd, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan essentiële rechten van partijen.⁶⁵ Dat zal aan de hand van een analyse van het eigenlijke probleem, de overbelasting van de hoven, moeten gebeuren en zal creativiteit vergen. Misschien is een wijziging van het appelprocesrecht nodig of kan worden nagedacht over een regiezitting, al dan niet gecombineerd met een comparitie na aanbrengen. En zo zijn er vast meer oplossingen om een efficiëntere rechtsgang in hoger beroep te bevorderen. De limitering van de processtukken is naar mening van de NOvA echter geen oplossing.
- 4.6. De NOvA wil daarbij ook mogelijke alternatieve oplossingen betrekken, zoals een kostenveroordeling, toepassing van art. 22b Rv of een vingerwijzing in de uitspraak. Ook een positieve stimulans voor partijen om kortere stukken in te dienen, zoals korting op het griffierecht of een uitspraak op kortere termijn, zou daarbij als oplossing kunnen worden onderzocht.
- 4.7. Kort en goed: de NOvA staat open voor elke vorm van overleg met de Rechtspraak, zoals dat in het verleden ook het geval was. Het kan in haar ogen echter niet zo zijn dat de Rechtspraak de rekening voor de werkdruk bij de gerechtshoven bij de rechtzoekenden en de advocatuur neerlegt, ten koste van fundamentele rechten in ons rechtsstelsel. Dat zou onherroepelijk leiden tot een verdere uitholling van de rechtsstaat en als dat al aan de orde zou kunnen zijn is dat niet aan de rechter, maar aan de wetgever.

---

⁶⁵ Vgl. H.J.W. Alt, a.w.: "Als togadragers werken we allen aan één en hetzelfde product: de rechtsbescherming die een burger moet (kunnen) hebben. Dat vereist dat deelnemers ook állen voldoende ruimte binnen het stelsel krijgen. Die ruimte is voor partijen en hun advocaten sinds 2002 echter stapsgewijs ingeperkt. Dat lijkt onder meer tot gevolg te hebben dat processtukken steeds omvangrijker worden en dat er wat betreft de stelplicht sprake is van een escalatie. Escalatie bestrijd je niet met nóg verdere inperking, maar door de-escalatie en het vertrouwen dat de rechter zich niet in allerlei bochten wringt om de zaak op de stelplicht af te doen, maar ruimte geeft aan een te ontwikkelen debat. Als we deze ontwikkelingen geen halt toeroepen, dan biedt het stelsel al op korte termijn geen adequate rechtsbescherming meer en leidt dat tot die eigenrichting die we nu juist met die rechtsbescherming willen voorkomen."

Banning
Advocaten

Ploum

Advocaten

De zaak is in behandeling bij:
mr. M.A.J.G. Janssen (Banning Advocaten te 's-Hertogenbosch) en
mr. C.S.G. Janssens (Ploum te Rotterdam)